

Η καλή νομοθέτηση
ως αναγκαία προϋπόθεση
μιας δίκαιης
και αποτελεσματικής
λειτουργίας της πολιτείας

ΕΜ
ΔΔ
ΟΕ

Εργαστήριο Μελέτης για τη Διαφάνεια,
τη Διαφθορά και το Οικονομικό Έγκλημα
ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΕΜΔΔΟΕ

1ος Τόμος

Η καλή νομοθέτηση ως αναγκαία προϋπόθεση μιας δίκαιης και αποτελεσματικής λειτουργίας της πολιτείας

Πρακτικά Συνεδρίου

Διεύθυνση Σειράς: **Μαρία Καϊάφα-Γκμπάντι**

ISBN 978-960-622-577-2

Σύμφωνα με το Ν. 2121/93 για την Πνευματική Ιδιοκτησία απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, η αποθήκευσή του σε βάση δεδομένων, η αναμετάδοσή του σε ηλεκτρονική ή οποιαδήποτε άλλη μορφή και η φωτοανατύπωσή του με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΔΗΛΩΣΗ ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ

Το περιεχόμενο του παρόντος έργου έχει τύχει επιμελούς και αναλυτικής επιστημονικής επεξεργασίας. Ο εκδοτικός οίκος και οι συντάκτες δεν παρέχουν διά του παρόντος νομικές συμβουλές ή παρεμφερείς συμβουλευτικές υπηρεσίες, ουδεμία δε ευθύνη φέρουν για τυχόν ζημία τρίτου λόγω ενέργειας ή παράλειψης που βασίστηκε εν όλω ή εν μέρει στο περιεχόμενο του παρόντος έργου.

Εκδοτική επιμέλεια:	Ερικαίτη Τρύφωνα
Art Director:	Νεκταρία Καπογιάννη
Υπεύθυνος Παραγωγής:	Ανδρέας Μενούνος
Φωτοστοιχειοθεσία:	Χρύσα Ζαργιαννάκη
Παραγωγή:	NB Production AM210918M23

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Μαυρομχάλη 23 | 106 80 | Αθήνα

T 210 3678 800 | F 210 3678 819

www.nb.org | info@nb.org

Αθήνα: Μαυρομχάλη 2 | 106 79 | T 210 3607 521

Πειραιάς: Φίλωνος 107-109 | 185 36 | T 210 4184 212

Πάτρα: Κανάρη 15 | 262 22 | T 2610 361 600

Θεσσαλονίκη: Φράγκων 1 | 546 26 | T 2310 532 134

member of Europe's 500
άνταρτα στήριξης

Committed to excellence

Member of

MOTOUVAN GROUP OF INTERNATIONAL PUBLISHERS

© 2018, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ ΜΕΛΕΤΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ, ΤΗ ΔΙΑΦΘΟΡΑ ΚΑΙ ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΓΚΛΗΜΑ
ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΠΘ
Διεύθυνση Σειράς: **Μαρία Καϊάφα-Γκμπάντι**, Καθηγήτρια Νομικής Σχολής ΑΠΘ

Η καλή νομοθέτηση ως αναγκαία προϋπόθεση μιας δίκαιης και αποτελεσματικής λειτουργίας της πολιτείας

Πρακτικά Συνεδρίου

Παρασκευή 28 & Σάββατο 29.4.2017

Βουλή των Ελλήνων, Αίθουσα Γερουσίας

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ

Ρήγας Γιοβανόπουλος, Επ. Καθηγητής ΑΠΘ

Γεώργιος Δέλλιος, Καθηγητής ΑΠΘ

Ιωάννης Ιγγλεζάκης, Αν. Καθηγητής ΑΠΘ

Ιφιγένεια Καμτσιίδου, Αν. Καθηγήτρια ΑΠΘ

Δημοσθένης Λέντζης, Επ. Καθηγητής ΑΠΘ

Λάμπρος Μαργαρίτης, Καθηγητής ΑΠΘ

Θεόδωρος Παπακυριάκου, Επ. Καθηγητής ΑΠΘ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Εργαστήριο Μελέτης για τη Διαφάνεια,
τη Διαφύλαξη και το Οικονομικό Σύνταγμα
ΝΟΜΗΙ ΣΧΟΛΗ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η καλή νομοθέτηση ως αναγκαία προϋπόθεση μιας δίκαιης και αποτελεσματικής λειτουργίας της πολιτείας

Πρακτικά Συνεδρίου

PUBLICATIONS OF THE RESEARCH INSTITUTE FOR TRANSPARENCY,
CORRUPTION & FINANCIAL CRIME

Volume 1

**Better regulation as a necessary condition for an effective
functioning of the State in compliance with the rule of law**

Director: **Maria Kaiafa-Gbandi**, Professor at Aristotle University
of Thessaloniki School of Law

Abstract: This volume marks the beginning of the Publication Series of the Research Institute for Transparency, Corruption and Financial Crime and consists of the proceedings of the Conference organised by the Institute in cooperation with the Hellenic Parliament and the Greek Ministry of Justice, Transparency and Human Rights. The Conference took place in Athens on 28-29.4.2017, in the Senate Room of the Hellenic Parliament.

ISBN 978-960-622-577-2

COPYRIGHT

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, without the prior permission of NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A., or as expressly permitted by law or under the terms agreed with the appropriate reprographic rights organisation. Enquiries concerning reproduction which may not be covered by the above should be addressed to NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. at the address below.

DISCLAIMER

The content of this work is intended for information purposes only and should not be treated as legal advice. The publication is necessarily of a general nature; NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. makes no claim as to the comprehensiveness or accuracy of the information provided; Information is not offered for the purpose of providing individualized legal advice. Professional advice should therefore be sought before any action is undertaken based on this publication. Use of this work does not create an attorney-client or any other relationship between the user and NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. or the legal professionals contributing to this publication.

NOMIKI BIBLIOTHIKI

23 Mavromichali str. | 106 80 | Athens | Greece
T +30 210 3678 800 | F +30 210 3678 819
www.nb.org | info@nb.org

Member of

© 2018, NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A.

Πρόλογος

Στον παρόντα τόμο, πρώτο της σειράς δημοσιευμάτων του «Εργαστηρίου Μελέτης για τη Διαφάνεια, τη Διαφθορά και το Οικονομικό Έγκλημα» (ΕΜΔΔΟΕ) της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ, δημοσιεύονται τα πρακτικά συνεδρίου που διοργανώθηκε σε συνεργασία με τη Βουλή των Ελλήνων και το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με θέμα την «Καλή νομοθέτηση ως αναγκαία προϋπόθεση μιας δίκαιης και αποτελεσματικής λειτουργίας της πολιτείας». Το συνέδριο έλαβε χώρα στην Αθήνα, στις 28-29.4.2017, στην αίθουσα Γερουσίας της Βουλής και τα πρακτικά αυτού εκδόθηκαν αρχικά από το Τυπογραφείο της Βουλής το 2017. Ο παρών τόμος ακολουθεί πιστά τη δομή της πιο πάνω αρχικής έκδοσης, η οποία δεν κυκλοφόρησε ευρύτερα.

Το ΕΜΔΔΟΕ ιδρύθηκε στη Νομική Σχολή του ΑΠΘ, μετά από απόφαση της Συγκλήτου του ΑΠΘ (ΦΕΚ Β΄ 5/8.1.2016), και έχει ως στόχο, πέρα από την κάλυψη διδακτικών και ερευνητικών αναγκών της Σχολής, το σχεδιασμό της θεσμικής ανασυγκρότησης της χώρας προς την κατεύθυνση της διεύρυνσης της διαφάνειας και μιας πιο αποτελεσματικής και δικαιοκρατικής αντιμετώπισης της διαφθοράς και του οικονομικού εγκλήματος. Η πρωτοβουλία για τη διοργάνωση του συνεδρίου για την καλή νομοθέτηση, όπως και η απόφαση ένταξης των πρακτικών αυτού του συνεδρίου στη σειρά δημοσιευμάτων του Εργαστηρίου, βασίζονται στην πεποίθηση ότι η καλή νομοθέτηση αποτελεί μία εκ των ων ουκ άνευ προϋποθέσεων για τη διασφάλιση της διαφάνειας και της ορθολογικής διαχείρισης των φαινομένων της διαφθοράς και του οικονομικού εγκλήματος σε κάθε σύγχρονη κοινωνία και, ως εκ τούτου, συνιστά μια πολιτειακή λειτουργία που πρέπει να υποστηριχθεί έμπρακτα με κάθε τρόπο και στη χώρα μας. Είναι γνωστό ότι η παραγωγή της νομοθεσίας στην Ελλάδα εμφανίζει σημαντικά προβλήματα. Κάποια από αυτά συνδέονται, αναμφίβολα, με τις πιεστικές συνθήκες συμμόρφωσης που έχουν επικρατήσει στην εποχή των Μνημονίων. Κάποια άλλα, ωστόσο, είναι διαχρονικά και έχουν αποδειχθεί ανθεκτικά στα κάθε είδους μέτρα που λαμβάνονται κατά καιρούς για την αντιμετώπισή τους. Ενόψει των παραπάνω είναι σημαντικός και απόλυτα επίκαιρος από κάθε άποψη ο σχεδιασμός και η διατύπωση συνεκτικών και εφαρμόσιμων λύσεων για την ποιοτική βελτίωση της ελληνικής νομοθετικής διαδικασίας.

Υπό το φως των παραπάνω δεδομένων, τα πρακτικά του συνεδρίου που δημοσιεύονται στον παρόντα τόμο, μέσα από την παρουσίαση, τη συζήτηση και την κριτική σύνθεση των θέσεων θεωρητικών της νομικής επιστήμης, νομικών που συμμετέχουν στο νομοπαρασκευαστικό έργο, αλλά και εκπροσώπων της δικαιοσύνης και της πολιτειακής εξουσίας: (α) εντοπίζουν τα σημαντικότερα προβλήματα στο ισχύον θεσμικό πλαίσιο παραγωγής κανόνων δικαίου,

VIII

(β) περιγράφουν τις συνέπειες της μη καλής νομοθέτησης για τις επιμέρους λειτουργίες της Πολιτείας και την Κοινωνία των Πολιτών, και (γ) συμβάλλουν στην αναζήτηση ενός μοντέλου καλής νομοθέτησης ως βάσης για μια δίκαιη και αποτελεσματική λειτουργία της ελληνικής Πολιτείας.

Το ΕΜΔΔΟΕ επιθυμεί και από τη θέση αυτή να ευχαριστήσει θερμά τον εκδοτικό οίκο της «Νομικής Βιβλιοθήκης», ο οποίος ανέλαβε πρόθυμα την έκδοση της σειράς δημοσιευμάτων του Εργαστηρίου και με τη συνήθη εξαιρετική επιμέλειά του κατέστησε εφικτή την έκδοση ενός έργου χρήσιμου όχι μόνο για τους συμμετέχοντες στη νομοθετική διαδικασία και τους θεωρητικούς του δικαίου, αλλά και για τους εφαρμοστές του, οι οποίοι έρχονται καθημερινά αντιμέτωποι με τις σοβαρές αρνητικές συνέπειες της μη ορθής νομοθέτησης.

Θεσσαλονίκη, Σεπτέμβριος 2018

Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι

Καθηγήτρια Νομικής Σχολής ΑΠΘ
Διευθύντρια ΕΜΔΔΟΕ

Περιεχόμενα

Εισαγωγή - χαιρετισμός Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων κ. Νικολάου Βούτση	3
--	---

Η σύγχρονη σχετικότητα του κανόνα δικαίου και οι επιπτώσεις της στο νομοθετικό έργο Α.Ε. Προέδρου της Δημοκρατίας, κ. Προκόπιου Παυλόπουλου	5
---	---

ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο παραγωγής κανόνων δικαίου και οι δυσλειτουργίες του

Εισαγωγή Προεδρεύοντος Νικολάου Παρασκευόπουλου , Βουλευτή, Ομ. Καθηγητή Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.....	19
---	----

Χαιρετισμός Μιχαήλ Καλογήρου , Γενικού Γραμματέα της Κυβέρνησης	19
---	----

Χαιρετισμός Νικολάου Παναγιωτόπουλου , Εκπροσώπου της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης, Βουλευτή	21
---	----

Οι διαδικασίες προπαρασκευής, ψήφισης και παρακολούθησης της υλοποίησης των νόμων κατά το Σύνταγμα και τον Κανονισμό της Βουλής - Βασικά χαρακτηριστικά και ελλείμματα Σπύρου Βλαχόπουλου , Καθηγητή Νομικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών	27
--	----

Ο ρόλος των εσωτερικών οργάνων ελέγχου της Βουλής στη νομοπαραγωγική διαδικασία Γιάννη Α. Τασόπουλου , Καθηγητή Νομικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών	37
--	----

Η αναθεωρητική πορεία προς έναν έλλογο κοινοβουλευτισμό Γιώργου Γεραπετρίτη, Αν. Καθηγητή Νομικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών	51
Η συμβολή της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής στο νομοθετικό της έργο Ξενοφώντος Ιω. Παπαρρηγόπουλου, Αν. Καθηγητή Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, Προϊσταμένου Α' Τμήματος Νομοτεχνικής Επεξεργασίας Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής.....	61
Συζήτηση.....	67

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Μορφές εμφάνισης και συνέπειες της κακής νομοθέτησης για τις επιμέρους λειτουργίες της Πολιτείας και την κοινωνία των πολιτών

Μορφές εμφάνισης και συνέπειες της κακής νομοθέτησης στο πεδίο της Διοίκησης Ιφιγένειας Καμτσιόδου, Προέδρου ΕΚΔΔΑ, Αν. Καθηγήτριας Νομικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.....	91
Μορφές εμφάνισης και συνέπειες της κακής νομοθέτησης στο πεδίο της Διοικητικής Δικαιοσύνης Ιωάννη Συμεωνίδη, Αντεπιτρόπου των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων, Καθηγητή Νομικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.....	103
Μορφές κακής νομοθέτησης στο πεδίο του ιδιωτικού δικαίου, επιπτώσεις στην απονομή της δικαιοσύνης και προτάσεις για την ορθολογική αντιμετώπιση των αιτίων της Φιλίππου Δωρή, Ομ. Καθηγητή Νομικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών	117
Μορφές εμφάνισης και συνέπειες της κακής νομοθέτησης στο πεδίο της Ποινικής Δικαιοσύνης Θεόδωρου Παπακυριάκου, Επ. Καθηγητή Νομικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.....	137
Επιπτώσεις της κακής νομοθέτησης στα Θεμελιώδη Δικαιώματα των πολιτών και στην Οικονομία Παναγιώτη Μαντζούφα, Αν. Καθηγητή Νομικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.....	155
Συζήτηση.....	179

ΤΡΙΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Αναζητώντας ένα μοντέλο καλής νομοθέτησης ως βάση μιας δίκαιης και αποτελεσματικής λειτουργίας της ελληνικής Πολιτείας: Προκλήσεις και προτάσεις

Εισαγωγικές παρατηρήσεις προεδρεύοντος

Κώστα Μαυριά, Ομ. Καθηγητή Νομικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Προέδρου του Επιστημονικού Συμβουλίου της Βουλής203

Ομιλία

Σταύρου Κοντονή, Υπουργού Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων207

Ομιλία

Βασιλικής Θάνου, Προέδρου του Αρείου Πάγου, τέως Πρωθυπουργού213

Ομιλία

Νικολάου Σακελλαρίου, Προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας.....217

Ομιλία

Ανδρονίκης Θεοτοκάτου, Προέδρου του Ελεγκτικού Συνεδρίου221

Ομιλία

Ευτυχίας Φουντουλάκη, Γενικής Επιτρόπου της Επικρατείας των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων227

Ομιλία

Ξένης Δημητρίου-Βασιλοπούλου, Εισαγγελέως του Αρείου Πάγου233

Συμπεράσματα

Καλή νομοθέτηση ως αναγκαία προϋπόθεση μιας δίκαιης και αποτελεσματικής λειτουργίας της πολιτείας: βασικές θέσεις και προτάσεις του συνεδρίου

Μαρίας Καϊάφα-Γκμπάντι, Καθηγήτριας Νομικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Διευθύντριας Εργαστηρίου Μελέτης για τη Διαφάνεια, τη Διαφθορά και το Οικονομικό Έγκλημα.....237

δδ) Η αποτελούσα εκδήλωση της αρχής της ισότητας ειδικότερη αρχή της ισότητας των όπλων στο πλαίσιο δικών για ιδιοκτησιακά δικαιώματα επί ακινήτων μεταξύ ιδιωτών και Δημοσίου, αποτελεί επίσης σημαντικό σε επίπεδο δέοντος οδηγό καλής νομοθέτησης, που επιβάλλει, όπως αναπτύχθηκε, ριζική αναθεώρηση ορισμένων (κατάφωρα άδικων για τον ιδιώτη) δικονομικών προνομίων του Δημοσίου³².

εε) Πιο ευχερείς είναι οι παρεμβάσεις (κυρίως προληπτικού και οργανωτικού χαρακτήρα) για τον αποτελεσματικότερο έλεγχο του νομοθετικού έργου που προέρχεται από τη Διοίκηση, όταν αυτή ενεργεί κατ' εξουσιοδότηση νόμου³³. Οργανωτικού επίσης χαρακτήρα πρέπει να είναι και τα μέτρα που είναι πρόσφορα για τον επαρκή έλεγχο των πρακτικών συνεπειών κάθε νομοθετικής παρέμβασης. Η συμμετοχή ανθρώπων της πράξης στις εργασίες προετοιμασίας και σύνταξης των νομοσχεδίων έχει ιδιαίτερη σημασία, όπως επισημάνθηκε, και για την αποτροπή του κινδύνου να μην διαγνωσθούν από πριν δυσμενείς πρακτικές συνέπειες που μπορεί να έχει η προς ψήφιση εκάστοτε νομοθετική ρύθμιση³⁴.

στστ) Σε ό,τι αφορά τέλος το ζήτημα της αρτιότερης γλωσσικής και νομοτεχνικής επεξεργασίας των νομοσχεδίων, αυτό δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί σε όλη την έκταση από την Κεντρική Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή. Χρειάζονται περισσότερες οργανωτικού χαρακτήρα παρεμβάσεις σε περισσότερα του ενός επίπεδα, ώστε ούτε η ελληνική γλώσσα να κακοποιείται (ακραία είναι η κακοποίηση αυτή κατά τη μεταφορά στην ελληνική κανονιστικού χαρακτήρα κειμένων ενωσιακής προέλευσης), ούτε οι τιθέμενοι σε ισχύ νόμοι, διατάγματα κ.λ.π. να δημιουργούν ήδη με την πρώτη ανάγνωσή τους εύλογες απορίες για το περιεχόμενό τους. Το πρόβλημα δεν είναι καθόλου μικρό και πρέπει να αντιμετωπισθεί μονιμότερα με τη δημιουργία υπηρεσιών, με τα κατάλληλα για το σκοπό αυτό στελέχη, που πρέπει να συνεργάζονται με τα αρμόδια προς εκπόνηση των νομοσχεδίων όργανα³⁵.

ζζ) Το δυσχερέστερο των ζητημάτων καλής νομοθέτησης είναι πάντως, όπως καταδείχθηκε με την εισήγηση, εκείνο που ανακύπτει όταν επιχειρείται μια ουσιαδής και μεγάλης έκτασης μεταβολή στο ισχύον νομοθετικό οικοδόμημα, όπως είναι λ.χ. η σε σημαντικό βαθμό απόκλιση από το ισχύον ιδιωτικό δίκαιο με το εκτενέστατο πλέον σήμερα δίκαιο για την προστασία του καταναλωτή (ν. 2251/1994, όπως ισχύει σήμερα μετά από πολλές τροποποιήσεις)³⁶ ή η αναμόρφωση του δικαίου των προσωπικών εταιριών με τον ν. 4072/2012³⁷ ή ακόμη περισσότερο του πτωχευτικού δικαίου με τον νέο Πτωχευτικό Κώδικα (ν. 3588/2007) και με τον ν. 3869/2010 για τα υπερχρεωμένα φυσικά πρόσωπα. Τέτοιας έκτασης νομοθετικές παρεμβάσεις είναι αναπόφευκτο να έχουν μεγάλο χρόνο επώασης, να χρειάζονται διαβουλεύσεις με τους άμεσα ενδιαφερόμενους φορείς και εκπροσώπους αντιμαχόμενων συμφερόντων, όπως επίσης συγκριτική σε βάθος έρευνα διεθνών προτύπων και γενικότερα μια σοβαρή και μακρά ενασχόληση της νομικής επιστήμης με τη σχεδιαζόμενη εκάστοτε νέα ρύθμιση.

32. Παραπάνω, υπό 3 β, γγ.

33. Παραπάνω, υπό 3 γ.

34. Παραπάνω, υπό 3 δ.

35. Παραπάνω, υπό 3 ε και στ.

36. Παραπάνω, υπό 3 β, ββ και στ, στο τέλος.

37. Παραπάνω, υπό 3 στ, στο τέλος.

Μορφές εμφάνισης και συνέπειες της κακής νομοθέτησης στο πεδίο της Ποινικής Δικαιοσύνης

Θεόδωρου Παπακυριάκου

Επ. Καθηγητή Νομικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η *κακή νομοθέτηση*, η νομοθέτηση δηλαδή εκείνη που δεν ανταποκρίνεται στα κοινώς αποδεκτά πρότυπα ποιότητας, αν και εξετάζεται συνήθως ως φαινόμενο που κυριαρχεί στον χώρο του διοικητικού δικαίου, δεν περιορίζεται μόνο εκεί. Εμφανίζεται με εξίσου μεγάλη ένταση και στον *χώρο του ποινικού δικαίου*. Ευθύνεται μάλιστα σε σημαντικό βαθμό για τη μειωμένη ικανότητα που εμφανίζει το σύγχρονο ελληνικό ποινικό δίκαιο να ανταποκρίνεται στην αποστολή του, δηλαδή να καταπολεμά αποτελεσματικά την εγκληματικότητα, χάριν προστασίας των εννόμων αγαθών των πολιτών, σεβόμενο παράλληλα τις εγγυήσεις του κράτους δικαίου.

Η εισήγησή μου επιδιώκει να τεκμηριώσει τις παραπάνω παραδοχές. Έτσι, καταρχάς, σε μια *πρώτη ενότητα*, εξειδικεύονται οι λόγοι για τους οποίους η ελληνική ποινική νομοθέτηση αναδεικνύεται, στο πλαίσιο μιας εποπτικής αξιολόγησης, ως κακή (II). Η εξειδίκευση γίνεται με τη βοήθεια ενδεικτικών παραδειγμάτων και αφού προηγουμένως έχουν σκιαγραφηθεί τα ελάχιστα εκείνα πρότυπα ποιότητας, η απόκλιση από τα οποία δικαιολογεί την αρνητική αξιολόγηση. Στη συνέχεια, σε μια *δεύτερη ενότητα*, εξετάζονται οι επιπτώσεις που έχει η κακή νομοθέτηση στην αντεγκληματική αποτελεσματικότητα και τη δικαιοκρατική συμβατότητα του ελληνικού ποινικού δικαίου (III). Τέλος, σε μια *τρίτη ενότητα*, διατυπώνονται προτάσεις για τη βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης (IV).

II. Μορφές εμφάνισης της κακής νομοθέτησης

A. Πρότυπα καλής νομοθέτησης

Το πρώτο ερώτημα που τίθεται είναι *αν η ελληνική ποινική νομοθέτηση θα πρέπει να χαρακτηριστεί γενικότερα ως καλή ή κακή*. —Το ερώτημα αυτό δεν μπορεί να απαντηθεί, αν κανείς δεν προσδιορίσει προηγουμένως τα ελάχιστα εκείνα ποιοτικά πρότυπα, η ανταπόκριση στα οποία καθιστά μια νομοθέτηση καλή. Τα πρότυπα αυτά τα ορίζει,

καταρχήν, με γενικό τρόπο για όλους τους κλάδους δικαίου, ο Ν. 4048/2012¹, ο οποίος περιγράφει μια σειρά αρχών, διαδικασιών, μέσων και δομών καλής νομοθέτησης², σε συμφωνία με ανάλογα διεθνή κείμενα³. Θα μου επιτρέψετε, ωστόσο, να χρησιμοποιήσω για τις ανάγκες της εισήγησής μου μια διαφοροποιημένη συστηματική, η οποία ενσωματώνει μεν τα προτάγματα του Ν. 4048/2012, επιτρέπει όμως την ανάδειξη, σε μεγαλύτερο βαθμό, και των ιδιαιτεροτήτων του ποινικού δικαίου.

Αναγκαίο είναι να τονιστεί, καταρχάς, ότι τα πρότυπα ποιότητας πρέπει να αφορούν όχι μόνο το *τελικό περιεχόμενο των νόμων* αλλά και τη *διαδικασία παραγωγής τους*. Τούτο προκύπτει ήδη από το γεγονός ότι ο όρος «*νομοθέτηση*», ως βασικός όρος εργασίας, υποδηλώνει τόσο μια *διαδικασία*, αυτήν δηλαδή της θέσπισης γενικών και απρόσωπων κανόνων δικαίου, όσο και το *αποτέλεσμα* αυτής της διαδικασίας, δηλαδή τους παραγόμενους τελικά κανόνες. Ακόμη όμως και αν χρησιμοποιούσε κανείς κάποιον άλλο βασικό όρο εργασίας, όπως π.χ. τον όρο «*καλοί νόμοι*», και πάλι τα πρότυπα ποιότητας δεν θα μπορούσαν να αφορούν αποκλειστικά το περιεχόμενο, αφού η αξιολόγηση του τελευταίου, τουλάχιστον στις φιλελεύθερες δημοκρατίες, δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από την αξιολόγηση των διαδικασιών παραγωγής του. Ειδικότερα, σε ένα δημοκρατικό καθεστώς, το οποίο αποδέχεται και προωθεί τον πλουραλισμό απόψεων, η *κρίση ως προς το αν το περιεχόμενο ενός νόμου είναι «καλό» συναρτάται αδιάρρη-*

1. Ν. 4048/2012 «Ρυθμιστική Διακυβέρνηση: Αρχές, Διαδικασίες και Μέσα Καλής Νομοθέτησης», ΦΕΚ Α΄ 34/23.2.2012.
2. Βλ. πάντως και τις κριτικές παρατηρήσεις του Ν. Ανδρουλάκη, Η ποινική νομοθέτηση και κάποια τρέχοντα προβλήματά της, ΠοινΧρ 2015, 561 επ., 566: «Οι απλωμένες σε έξι πυκνογραμμένες σελίδες ΦΕΚ προβλέψεις του πρωτοτύπου αυτού “νομοθετήματος” δεν νομίζω ότι μας καθιστούν πολύ σοφότερους καθόσον αφορά στην Τέχνη του Νομοθετείν εν γένει και ειδικότερα της νομοθέτησης στον χώρο του Ποινικού Δικαίου, με τις κατά μεγάλο ποσοστό αυτόνομες κοινοτοπίες και ταυτολογίες που περιέχει. Καθόσον αφορά πάντως στο περιεχόμενο της “καλής νομοθέτησης”, αξία για το ποινικό δίκαιο φαίνεται να έχει η προβολή της αρχής της αναλογικότητας σύμφωνα και με το άρθρο 25 § 1 δ΄ του Συντάγματός μας. Χρήσιμες μπορεί να αποδειχθούν ακόμη κάποιες επιμέρους τεχνικές διευθετήσεις (βλ. λ.χ. άρθρο 2 § 4 α). Από την άλλη μεριά, ωστόσο, είναι προφανές ότι θάλπεται ένα είδος πολυπρόσωπης, πολυτελούς και δαπανηρής νομοθετικής γραφειοκρατίας που δεν μπορεί παρά να απολήξει και σε βλαπτική προχειρόλογη διαμόρφωση πολυνομίας.»
3. Για τους στόχους του Ν. 4048/2012 και τα διεθνή ερείσματά του βλ. την αναλυτική και υποδειγματικά τεκμηριωμένη Έκθεση Αξιολόγησης Συνεπειών Ρυθμίσεων, που συνόδευε το σχετικό νομοσχέδιο. Για ανάλογες πρωτοβουλίες στο πλαίσιο της ΕΕ, με παράθεση των ανακοινώσεων και σχεδίων δράσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την υλοποίηση του στόχου της καλής νομοθέτησης, (regulatory quality), ο οποίος αναδείχθηκε σε βασική πολιτική προτεραιότητα μετά τη θέσπιση της Συνθήκης του Άμστερνταμ (1997), βλ. *Σωτηρόπουλο / Χριστόπουλο*, Πολυνομία, Κακονομία και Γραφειοκρατία στην Ελλάδα [2016], σελ. 13, 90 επ. Για τις επιμέρους πρωτοβουλίες που αναλήφθηκαν από το 2006 και μετά, με στόχο την προαγωγή της καλής νομοθέτησης στην Ελλάδα (π.χ. εγκύκλιος Πρωθυπουργού Υ190/2006, τροποποίηση του Κανονισμού της Βουλής, δημιουργία του ιστοτόπου «orengov.gr», δημιουργία του Γραφείου Υποστήριξης της Καλής Νομοθέτησης στη Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης), οι οποίες κορυφώθηκαν με την ψήφιση του Ν. 4048/2012, που ενσωμάτωσε όλες τις προηγούμενες προβλέψεις, εισάγοντας και νεότερες, πολλές εκ των οποίων, ωστόσο (π.χ. ρυθμιστικός προγραμματισμός, αξιολόγηση της εφαρμογής των νόμων, μείωση της υφιστάμενης νομοθεσίας μέσα από την απλούστευση, την κωδικοποίηση και την αναμόρφωση δικαίου), έχουν ατονήσει στην πορεία, βλ. *τους ίδιους*, ό.π., σελ. 47 επ.

κατα με την κρίση ως προς το αν είναι «καλή» και η διαδικασία που ακολουθήθηκε, αφού δεν υπάρχει ένα μόνο εκ των προτέρων καθορισμένο σωστό περιεχόμενο, αλλά είναι ακριβώς η τήρηση της δημοκρατικής διαδικασίας, η οποία αναμένεται να οδηγήει κάθε φορά στο «πιο καλό» περιεχόμενο, με την έννοια ότι αυτό θα συνθέτει ορθά τις περισσότερες απόψεις. Και από επιστημολογική άποψη, άλλωστε, είναι σχεδόν αυτονόητο ότι δεν είναι κατά κανόνα δυνατή η επίτευξη ενός καλού περιεχομένου αν δεν έχουν προηγηθεί σωστές διαδικασίες. *Πρότυπα καλού περιεχομένου και πρότυπα καλών διαδικασιών* συμμετέχουν λοιπόν εξίσου, εγγενώς, στη συγκρότηση της έννοιας της καλής νομοθέτησης⁴.

Τα πρότυπα ποιότητας, τώρα, σε ό,τι αφορά το περιεχόμενο των νόμων μπορούν να διακριθούν σε 2 υποκατηγορίες: Στην *πρώτη υποκατηγορία* ανήκουν οι τεχνικοί εκείνοι κανόνες, η τήρηση των οποίων εξασφαλίζει την *ευχερή διάγνωση του νοήματος του νόμου* από τους αποδέκτες του⁵. Εδώ εντάσσονται, π.χ., η ορθή εφαρμογή των επίσημων συντακτικών και γραμματικών κανόνων κατά τη σύνταξη των επιμέρους ρυθμίσεων, η χρήση απλών, σαφών και ορολογικά συνεκτικών διατυπώσεων, η πρόκριση νοηματικά ολοκληρωμένων ρυθμίσεων, η αποφυγή αόριστων ή αντιφατικών παραπομπών κ.ο.κ. Συνοπτικά θα μπορούσε κανείς να κάνει λόγο εν προκειμένω για *πρότυπα νομοτεχνικής αρτιότητας*. Η τήρηση αυτών των προτύπων έχει μάλιστα στο ποινικό δίκαιο μεγάλη σημασία, ίσως μεγαλύτερη απ' ό,τι σε άλλους δικαιοκούς κλάδους, λόγω των ιδιαίτερων, συνταγματικά κατοχυρωμένων αρχών που διέπουν την ερμηνεία και εφαρμογή του. Ειδικότερα, τόσο η συνταγματική απαγόρευση των αόριστων ποινικών νόμων (n.c.n.p. *sine lege certa*), όσο και η συνταγματική απαγόρευση της αναλογικής εφαρμογής ποινικών διατάξεων που θεμελιώνουν ή επαυξάνουν το αξιόποινο (n.c.n.p. *sine lege stricta*), αναβαθμίζουν τη γραμματική διατύπωση των ουσιαστικών ποινικών νόμων σε κομβικό κριτήριο, αντίστοιχα, αφενός για την κρίση ως προς την εγκυρότητά τους και αφετέρου για την κρίση ως προς τα απώτατα όρια εφαρμογής τους. Στη *δεύτερη υποκατηγορία* ποιοτικών προτύπων ανήκουν, παραπέρα, εκείνοι οι κανόνες, η τήρηση των οποίων εξασφαλίζει τη συμβατότητα του περιεχομένου των ουσιαστικών και δικονομικών ποινικών νόμων με τα προτάγματα άλλων, επίσης συνταγματικά κατοχυρωμένων αρχών, όπως οι *αρχές της αναλογικότητας, της αποτελεσματικότητας ή της ισότητας*⁶. Εδώ εντάσσονται, π.χ., η θέση σαφών και επιστημονικά τεκμηριωμένων αντεγκληματικών στόχων, η επιλογή των εκάστοτε προστατευόμενων αγαθών με κοινώς αποδεκτά κριτήρια, η ορθολογική οριοθέτηση της παρεχόμενης ποινικής προστασίας, η αξιολογική συνεκτικότητα των θεσπιζόμενων διατάξεων εντός του συνόλου της έννομης τάξης, η διασφάλιση της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας της ποινι-

4. Πρβλ. και άρθρο 1 παρ. 2 στοιχ. β' Ν. 4048/2012: «Καλή νομοθέτηση είναι η πολιτική και η διαμόρφωση αρχών και μέσων για τη βελτίωση της ποιότητας των ρυθμίσεων και των διαδικασιών παραγωγής τους».

5. Βλ. ενδεικτικά άρθρο 2 παρ. 1 στοιχ. γ' Ν. 4048/2012 («απλότητα και ... σαφήνεια του περιεχομένου»), άρθρο 3 παρ. 2-6 και άρθρο 4 στοιχ. στ' Ν. 4048/2012 («γραμματική και συντακτική ορθότητα ... τήρηση των νομοτεχνικών κανόνων»).

6. Βλ. ενδεικτικά άρθρο 2 παρ. 1 στοιχ. α' («αναγκαιότητα»), β' («αναλογικότητα»), δ' («αποφυγή αποκλινοσών από την κατά περίπτωση γενική πολιτική ή αντιφατικών ρυθμίσεων»), ε' («αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα»), ζ' («επικουρικότητα και λογοδοσία»), η' («ασφάλεια δικαίου»), ια' («ισότητα των φύλων»), άρθρο 4 στοιχ. ζ' («διασφάλιση της επίτευξης των στόχων πολιτικής με το ελάχιστο δυνατό κόστος»).

κής διαδικασίας με παράλληλο σεβασμό των δικαιωμάτων των προσώπων που εμπλέκονται σ' αυτήν κ.ο.κ. Επιγραμματικά θα μπορούσε κανείς να κάνει λόγο εν προκειμένω για *πρότυπα ρυθμιστικής αρτιότητας*. Και εδώ τίθενται από την πλευρά του ποινικού δικαίου ιδιαίτερες αξιώσεις, λόγω της ισχύος συγκεκριμένων ειδικών εγγυήσεων, όπως π.χ. των *δικαιωμάτων του κατηγορουμένου* στο δικονομικό δίκαιο ή των αρχών της *ultima ratio*⁷, της *ενοχής (n.c.n.p. sine culpa)* και της *αναδρομικής εφαρμογής του επεικέστερου νόμου* στο ουσιαστικό δίκαιο. Αξίζει λ.χ. να αναφέρει κανείς ενδεικτικά ότι, σε αντίθεση με τους άλλους δικαιοκούς κλάδους, όπου η εφαρμογή των νεότερων νόμων μπορεί να περιορίζεται από τον νομοθέτη μόνο στα πραγματικά περιστατικά που λαμβάνουν χώρα μετά την ψήφιση των νέων νόμων, στο ποινικό δίκαιο, λόγω της (συνταγματικά και υπερνομοθετικά κατοχυρωμένης) επιταγής της αναδρομικής εφαρμογής των επεικέστερων ποινικών νόμων⁸, αυτό δεν είναι δυνατόν. Έτσι, κάθε νέος ποινικός νόμος διεκδικεί εφαρμογή και σε όλες τις παλαιές υποθέσεις, όσο αυτές δεν έχουν εκδικαστεί αμετάκλητα. Το γεγονός αυτό δημιουργεί, σε περιπτώσεις αλληπάλληλων νομοθετικών μεταβολών, σοβαρά ερμηνευτικά ζητήματα, αφού για κάθε εκδικαζόμενη υπόθεση καθίσταται αναγκαία η σύγκριση τόσο του νομοθετικού καθεστώτος που ίσχυε κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης, όσο και όλων των μεταγενέστερων, προκειμένου να ανευρίσκει κανείς για κάθε φορά ο ποινικός νόμος που είναι *in concreto* επεικέστερος για τον συγκεκριμένο κατηγορούμενο. Οι διαρκείς αλλαγές μπορούν, έτσι, πέρα από τα υπόλοιπα προβλήματα που δημιουργούν σε σχέση με την αξιολογική συνοχή του ποινικού κανονιστικού πλαισίου, να μειώνουν δραματικά και την αποτελεσματικότητά του, αφού αυξάνουν γεωμετρικά -περισσότερο από ό,τι στους άλλους δικαιοκούς κλάδους- τις δυσκολίες ερμηνείας και εφαρμογής του.

Τα πρότυπα ποιότητας σε ό,τι αφορά τη *διαδικασία παραγωγής των νόμων*, εξάλλου, τα οποία θα μπορούσαν να αποδοθούν και με τον όρο *πρότυπα διαδικαστικής αρτιότητας*, είναι δυνατόν, από την πλευρά τους, να διακριθούν σε 4 υποκατηγορίες. Στην *πρώτη υποκατηγορία* ανήκουν οι κανόνες που επιδιώκουν να διασφαλίσουν τη *συστη-*

7. Αναφορικά ιδίως με την αρχή της αναγκαιότητας, όπως αυτή ισχύει στο ποινικό δίκαιο, βλ. τις χαρακτηριστικές επισημάνσεις του Ν. Ανδρουλάκη, Η ποινική δογματική και η απήχυσή της στην πράξη 50 χρόνια μετά, ΠoinXp 2002, 289 επ., 290 υποσημ. 8: «Ειδικότερα η κυριάρχηση του ποινικού νομοθετικού έργου από την αρχή-δόγμα της αναγκαιότητας σημαίνει ότι σε σχέση με την εισαγωγή *in malam partem* ενός νέου ποινικού νόμου ισχύει ένα είδος τεκμηρίου μη αναγκαιότητάς του, η ανατροπή-υπέρβαση του οποίου οφείλει να περάσει από μια ιδιαίτερη σοβαρότητα, εργώδη νομοθετική (και δογματική) προσπάθεια. Η σύνταξη ενός ποινικού νόμου, πριν αποτυπωθεί στο Σχέδιο που θα τεθεί υπό την κρίση της Εθνικής Αντιπροσωπείας, πρέπει να έχει πίσω της μια μακριά, νηφάλια και απροκατάληπτη προεργασία από ειδήμονες, δογματικούς του ποινικού δικαίου και ανθρώπους της ποινικής πράξης (δικαστές, εισαγγελείς, ποινικολόγους δικηγόρους), οι οποίοι, εργαζόμενοι με τήρηση πρακτικών και βοηθούμενοι από μια ειδική σε βάθος συγκριτική έρευνα του υπό ρύθμιση θέματος, είναι πια σε θέση να εκτιμήσουν όλες τις προβλεπόμενες συνέπειες, ευμενείς ή δυσμενείς, της υπό κατάρτιση διάταξης, την προσφορότητα και αναγκαιότητά της, να πετύχουν την δογματικά προσήκουσα διατύπωση της ειδικής υπόστασης και την αναλογικότητα της ποινικής κύρωσης.»

8. Γι' αυτήν την κατοχύρωση βλ. ενδεικτικά ΟΛΑΠ 1/2015, ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 837/2015, ΝΟΜΟΣ. Για το περιεχόμενο της επιταγής και τον τρόπο εφαρμογής της βλ. τις παραπάνω αποφάσεις καθώς και ΑΠ 39/2015, ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 546/2015, ΝΟΜΟΣ. Για παλαιότερες διακυμάνσεις στη νομολογία καθώς και για τις θέσεις στην επιστήμη βλ. συνοπτικά Μπέκα, σε: Χαραλαμπίκη (επιμ.), ΠΚ [2η έκδ.], άρθρο 2, αρ. περιθ. 4.

ματική συλλογή και αξιολόγηση επαρκούς εμπειρικού υλικού, έτσι ώστε να καθίσταται δυνατή κάθε φορά μια επιστημονικά τεκμηριωμένη κρίση, αφενός ως προς το αν η κοινωνική πραγματικότητα δικαιολογεί την προώθηση νέων νομοθετικών πρωτοβουλιών και αφετέρου ως προς τις επιπτώσεις που αυτές αναμένεται να αναπτύξουν⁹. Στη δεύτερη υποκατηγορία ανήκουν οι κανόνες που αποβλέπουν στον βέλτιστο συντονισμό μεταξύ όλων των φορέων και οργάνων που μετέχουν στη νομοπαραγωγική διαδικασία, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η μεγιστοποίηση της συνεισφοράς του καθενός από αυτά. Εδώ εντάσσονται π.χ. οι κανόνες σωστού προγραμματισμού του νομοθετικού έργου, χορήγησης επαρκούς χρόνου προετοιμασίας στους φορείς και τα όργανα που καλούνται να συμβάλλουν σ' αυτό, τροφοδότησης αυτών με όλες τις αναγκαίες πληροφορίες και ενίσχυσης της ουσιαστικής συνεργασίας τους, μέσω, μεταξύ άλλων, και της δημιουργίας σταθερών υποστηρικτικών δομών¹⁰. Στην τρίτη υποκατηγορία ανήκουν οι κανόνες που έχουν ως στόχο να ελέγχεται έγκαιρα αν τηρούνται όλα τα αναγκαία πρότυπα νομοτεχνικής και ρυθμιστικής αρτιότητας, έτσι ώστε να εμποδίζεται η ψήφιση νόμων που υπολείπονται αυτών των προτύπων¹¹. Στην τέταρτη υποκατηγορία, τέλος, ανήκουν οι κανόνες που επιδιώκουν τη συστηματική αξιολόγηση των αποτελεσμάτων εφαρμογής του εκάστοτε νόμου, προκειμένου να καθίσταται δυνατή, μέσω της ανατροφοδότησης των νομοθετικών οργάνων με τις αναγκαίες πληροφορίες, η αναμόρφωση της νομοθεσίας καθώς και η άντληση συμπερασμάτων για μελλοντικές νομοθετικές πρωτοβουλίες¹².

III. Μορφές εμφάνισης της κακής νομοθέτησης

Έχοντας ως συγκριτικό σημείο αναφοράς τα παραπάνω πρότυπα διαδικαστικής, νομοτεχνικής και ρυθμιστικής αρτιότητας, παρατηρεί κανείς ότι η ελληνική ποινική νομο-

9. Βλ. ενδεικτικά άρθρο 4 στοιχ. α' («εντοπισμό[ς] και οριοθέτηση του προβλήματος ... εντοπισμό[ς] των συναφών νομοθετικών ή κανονιστικών ρυθμίσεων», β' («προσδιορισμό[ς] και τεκμηρίωση των αρνητικών συνεπειών της μη ρύθμισης»), γ' («προσδιορισμό[ς] των διαθέσιμων εναλλακτικών επιλογών»), δ' («στάθμιση των ωφελημάτων, του κόστους και των διακινδυνεύσεων που προκύπτουν από την υιοθέτηση της ρύθμισης σε αναφορά με τη βέλτιστη σχέση κόστους-οφέλους της προκρινόμενης εναλλακτικής και την ελάχιστη δυνατή επέλευση παρεπόμενων δυσμενών αποτελεσμάτων, ιδίως στην οικονομία, την κοινωνία, τη διοίκηση και το περιβάλλον»), ε' («διατύπωση συγκεκριμένων, μετρήσιμων, σαφών και χρονικά οριοθετημένων στόχων που επιδιώκονται») και η' («οργάνωση και παρακολούθηση κοινωνικής ή κάθε άλλου είδους διαβούλευσης»), καθώς και άρθρα 6 («Διαβούλευση»), 7 («Ανάλυση συνεπειών ρυθμίσεων») και 8 («Αιτιολογική έκθεση») Ν. 4048/2012.

10. Βλ. ενδεικτικά άρθρο 2 παρ. 1 στοιχ. στ' («διαφάνεια»), ι' («ανοικτή διαδικασία»), ιβ' («δημοκρατική νομιμοποίηση»), άρθρο 3 παρ. 1 («νομοθετικός προγραμματισμός»), άρθρο 4 στοιχ. ε' («παροχή σε ανοικτή και επεξεργάσιμη μορφή όλων των απαραίτητων δεδομένων, ιδίως στατιστικών, οικονομικών, περιβαλλοντικών και χωρικών που αφορούν την προτεινόμενη ρύθμιση»), στοιχ. η' («οργάνωση και παρακολούθηση κοινωνικής ή κάθε άλλου είδους διαβούλευσης, που κρίνεται ως αναγκαία, καθώς και ... οργάνωση και παρακολούθηση της συμμετοχής των ενδιαφερομένων κατά το σχεδιασμό, εφαρμογή και αξιολόγηση της ρύθμισης») καθώς και άρθρα 6, 7, 8, 14, 15, 16, 17 και 18 Ν. 4048/2012.

11. Βλ. ενδεικτικά άρθρο 2 παρ. 2, άρθρο 7 παρ. 1 και άρθρο 8 Ν. 4048/2012.

12. Βλ. ενδεικτικά άρθρο 9 («Αξιολόγηση των αποτελεσμάτων εφαρμογής») Ν. 4048/2012.

θέτηση αποκλίνει συχνότατα από αυτά¹³. Ειδικότερα, και σε ό,τι αφορά καταρχάς την ποιότητα της διαδικασίας νομοθέτησης, διαπιστώνονται τα εξής:

- Στη συντριπτική πλειονότητά τους οι ποινικές νομοθετικές πρωτοβουλίες στην Ελλάδα δεν αποτελούν απότοκο μιας συστηματικής συλλογής και αξιολόγησης του κοινωνικού εμπειρικού υλικού, το οποίο επιχειρούν να ρυθμίσουν, ούτε εντάσσονται στο πλαίσιο υλοποίησης κάποιου μακρόπνοου αντεγκληματικού σχεδιασμού. Συνιστούν, πολύ περισσότερο, (α) είτε εκδηλώσεις κανονιστικού ακτιβισμού, που αντλούν συνήθως το περιεχόμενό τους από αφηρημένα πολιτικά μοντέλα και κατατείνουν στην ικανοποίηση της επιθυμίας του εκάστοτε νέου πολιτικού προσωπικού για γρήγορη παραγωγή πρωτότυπου νομοθετικού έργου¹⁴, (β) είτε συγκυριακές αποσπασματικές πρωτοβουλίες, οι οποίες αποβλέπουν στον άμεσο κατευνασμό της κοινής γνώμης ενόψει θεμάτων που έρχονται στο επίκεντρο της δημοσιότητας¹⁵, (γ) είτε μηχανιστικές μεταφορές διεθνών νομικών κειμένων, οι οποίες μάλιστα ενίοτε υπερακο-

13. «Η ποινική νομοθέτηση και τα προβλήματά της» αποτέλεσαν, ως εκ τούτου, και το αντικείμενο εργασιών του 12^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, το 2015. Για για μια σύνοψη των εργασιών του Συνεδρίου βλ. *Κ. Κακοβούλη, ΠοινΧρ 2015, 558 επ.*

14. Βλ. γι' αυτό το γενικότερο χαρακτηριστικό της παραγόμενης στην Ελλάδα νομοθεσίας *Σωτηρόπουλο / Χριστόπουλο, ό.π., σελ. 7* [«[Κοινωνικοπολιτικό αίτιο της πολυνομίας είναι και] η τάση των εκάστοτε κυβερνήσεων να νομοθετούν, συχνά εκ του περισσού, προκειμένου να υπερακοντίσουν τη νομοθετική “προσφορά” των προηγούμενων που βρίσκονταν στην κυβέρνηση. Και, ενώ αυτό αποτελεί γενική τάση σε πολλές δημοκρατίες, αποκτά οξεία μορφή σε δημοκρατίες με πολωμένα κομματικά συστήματα, όπως το ελληνικό, στο οποίο σπάνια υπάρχει συναίνεση στη διαμόρφωση μέτρων πολιτικής. Ο πολωμένος δικομματισμός, δηλαδή, “τρέφει” την πολυνομία, όπως άλλωστε το κάνει και η τάση για συχνούς κυβερνητικούς ανασχηματισμούς.»], 13-14 και 30.

15. Χαρακτηριστικό σχετικό παράδειγμα αποτελεί η ανορθολογική αυστηροποίηση της αντιμετώπισης των αδικημάτων φοροδιαφυγής κατά τα έτη 2010-2011 (βλ. νόμους 3842/2010, 3888/2010 και 3943/2011), αμέσως μετά το ξέσπασμα της δημοσιονομικής κρίσης, που συμπεριέλαβε, μεταξύ άλλων, τη θέσπιση αξιοποιήσιμου για τη φοροδιαφυγή στον ΦΠΑ και στους παρακρατούμενους και επιρριπτόμενους φόρους *ήδη από το πρώτο ευρώ* (: μέχρι τότε το όριο θεμελίωσης του αξιοποιήσιμου για τη φοροδιαφυγή στους συγκεκριμένους φόρους ανερχόταν στα 3.000 ευρώ) καθώς και την πλασματική -δογματικά έωλη- μετατροπή όλων των φορολογικών αδικημάτων σε διαρκή, ώστε να είναι δυνατή η εφαρμογή σ' αυτά των διατάξεων για τα αυτόφωρα εγκλήματα (: με ό,τι αυτό συνεπαγόταν για τα δικονομικά δικαιώματα του κατηγορουμένου καθώς και την ενίσχυση της στιγματιστικής επενέργειας της ποινικής δίωξης λόγω της δημόσιας σύλληψης και της επίθεσης χειροπέδων στον φορολογικό παραβάτη). Βλ. για μια γενικότερη διεισδυτική κριτική των οικείων ρυθμίσεων *Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Οι επιλογές του Ν. 3943/2011 για την οριοθέτηση του αξιοποιήσιμου των φορολογικών αδικημάτων: Μια ατυχής προσπάθεια αυξημένης προστασίας των περιουσιακών απαιτήσεων του Δημοσίου, ΠοινΔικ 2011, 1307 επ., Γ. Δημήτριάνα, Φαινόμενα νομικού υπερρεαλισμού, ΠοινΧρ 2014, 161 επ. Τέσσερα χρόνια αργότερα, με τον Ν. 4337/2015 («Μέτρα για την εφαρμογή της συμφωνίας δημοσιονομικών στόχων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων», ΦΕΚ Α' 129, άρθρο όγδοο), το όριο θεμελίωσης του αξιοποιήσιμου για τη φοροδιαφυγή στους παραπάνω φόρους αναβαθμίστηκε στα 50.000 ευρώ (για τον ΦΠΑ) και στα 100.000 ευρώ (για τους παρακρατούμενους και επιρριπτόμενους φόρους), χωρίς να δοθεί κάποια ειδική εξήγηση για αυτήν τη «δραματική» αναστροφή της ποινικής πολιτικής, ενώ καταργήθηκαν και οι ρυθμίσεις που προσέδιδαν διαρκή χαρακτήρα στα αδικήματα φοροδιαφυγής (: οι οποίες είχαν κατακριθεί με δριμύ τρόπο από την επιστήμη).*

ντίζουν, λόγω εσφαλμένης κατανόησης των δεσμευτικών ορίων, και αυτά ακόμη τα πλαίσια που θέτουν τα προς μεταφορά κείμενα¹⁶, (δ) είτε σπασμωδικές προσπάθειες μερικής αποκατάστασης ελλειμμάτων, που αναδεικνύονται μετά την καταδίκη της χώρας από υπερεθνικά δικαστήρια, όπως το ΕΔΔΑ¹⁷. Με τον τρόπο αυτό, το παραγόμενο νομοθετικό έργο στερείται συχνά της αναγκαίας εκείνης επιστημονικής τεκμηρίωσης, που θα επέτρεπε τη θέση διαχρονικών και μετρήσιμων στόχων, τη συνεπή παρακολούθηση της επίτευξης αυτών και, εν τέλει, την ανάπτυξη και εδραίωση μια συνεκτικής αντεγκληματικής πολιτικής¹⁸. Σύμπτωμα των παραπάνω αποτελούν,

16. Ένα χαρακτηριστικό σχετικό παράδειγμα αποτελεί ο Ν. 3424/2005 (ΦΕΚ Α΄ 305), με τον οποίο ο Έλληνας νομοθέτης επιχείρησε να ενσωματώσει στην ελληνική έννομη τάξη, τροποποιώντας τον Ν. 2331/1995, τις ισχύουσες τότε διεθνείς ρυθμίσεις για το αδίκημα της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες. Κατά τη νομοτυπική διάπλαση του αδικήματος ο Έλληνας νομοθέτης υιοθέτησε, ειδικότερα, αυτούσιο τον ορισμό των διεθνών κειμένων, υπάγοντας στη συνέχεια το σύνολο των πράξεων αυτού του ορισμού στο ίδιο (κακουρηματικό) πλαίσιο ποινής (βλ. άρθρο 1 στοιχ. β΄ Ν. 2331/1995 όπως είχε τροποποιηθεί με τον Ν. 3424/2005). Ο διεθνής ορισμός, όμως, ήταν διατυπωμένος έτσι, ώστε να καλύπτει όλες τις δυνατές μορφές εμπλοκής στο αδίκημα της νομιμοποίησης, δηλαδή τόσο τον αυτουργό (: αυτόν δηλαδή που έρχεται σε άμεση επαφή με το εγκληματικό προϊόν και επιχειρεί να το νομιμοποιήσει) όσο και τους συμμετόχους (: δηλαδή κάθε πρόσωπο που υποκινεί τον αυτουργό ή τον συμβουλεύει ή τον υποστηρίζει με οποιονδήποτε τρόπο πριν, κατά τη διάρκεια ή μετά την τέλεση της πράξης). Ήταν επίσης διατυπωμένος έτσι ώστε να καλύπτει και αυτόν που αποπειράται να νομιμοποιήσει. Για μια έννομη τάξη, όπως η ελληνική, που έχει γενικές διατάξεις για την απόπειρα και τη συμμετοχή, όλες οι παραπάνω πράξεις, πέραν της αυτουργίας, δεν έχριζαν ειδικής τυποποίησης. Ο Έλληνας νομοθέτης, όμως, το παρέβλεψε αυτό και τις υπήγαγε όλες στην αυτή νομοτυπική περιγραφή. Έτσι εξίσωσε, κατ' αποτέλεσμα, από άποψη πλαισίου ποινής, όλες τις συμμετοχικές πράξεις, συμπεριλαμβανόμενης της απλής συνέργειας, με την αυτουργία, καθώς και όλες τις πράξεις απόπειρας με το τελειωμένο έγκλημα. Η παραπάνω, πρόδηλα αντίθετη προς την αρχή της αναλογικότητας επιλογή δεν ήταν βέβαια απόρροια κάποιας διεθνούς νομοθετικής υποχρέωσης, άλλα αποτέλεσμα κακών εκτιμήσεων ή, ενδεχομένως, άγνοιας βασικών αρχών που διέπουν τη μεταφορά του διεθνούς και ενωσιακού δικαίου στην εσωτερική έννομη τάξη. Βλ. Θ. Παπακυριάκου, Η ποινική νομοθεσία για την καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες ως θεμελιώδης άξονας ενός νέου μοντέλου αντεγκληματικής πολιτικής, σε Τιμητικό Τόμο Ι. Μανωλεδάκη, ΙΙ [2007], σελ. 483 επ., 511-512. Το παραπάνω ενδεικτικά αναφερόμενο σφάλμα αποκαταστάθηκε βέβαια στη συνέχεια με τον Ν. 3691/2008 (ΦΕΚ Α΄ 166 - βλ. σήμερα άρθρο 2 παρ. 2 του οικείου νόμου). Και ο νέος νόμος εξακολουθεί, πάντως, να αποτελεί, από πολλές απόψεις (π.χ. εξίσωση της ποινικής αντιμετώπισης του «γνήσιου» και του «μη γνήσιου ξεπλύματος»), ένα υπόδειγμα «άκριτης» μεταφοράς του διεθνούς προτύπου. Βλ. ενδεικτικά Ν. Χατζηγκολάου, σε: Καϊάφα-Γκμπάντι (επιστ. επ.), ό.π., τόμος Ι, σελ. 803 επ., 850 επ.
17. Βλ. ενδεικτικά τον Ν. 4055/2012 («Για τη δίκαιη δίκη και την εύλογη διάρκεια αυτής», ΦΕΚ Α΄ 51), στην αιτιολογική έκθεση του οποίου γίνεται επίκληση της επανειλημμένης καταδίκης της Ελλάδας από το ΕΔΔΑ εξαιτίας των υπερβολικών καθυστερήσεων στην απονομή (και) της ποινικής δικαιοσύνης, χωρίς να γίνεται όμως παράλληλα οποιαδήποτε σοβαρή προσπάθεια εντοπισμού ή αντιμετώπισης των οργανωτικών αιτιών αυτών των καθυστερήσεων. Βλ. έτσι και Α. Καρρά, Αποτελεσματική απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, ΠοινΧρ 2012, 401 επ.
18. Πρβλ. ενδεικτικά και τις σκέψεις του Θ. Δαλακούρα, Επεμβάσεις στον ΚΠΔ: Ο μύθος της επιτάχυνσης της απονομής της ποινικής Δικαιοσύνης, ΠοινΧρ 2016, 326 επ., 330, ο οποίος επισημαίνει την πάγια υποβάθμιση της σημασίας θεμελιακών προσαπαιτούμενων της διαδικασίας σωστής νομοθέτησης, με ό,τι αυτό συνεπάγεται και για την τελική (ελλείπουσα) αποτελεσμα-

εξάλλου, αφενός οι διαρκείς νομοθετικές παλινωδίες¹⁹ ή πειραματισμοί σε διάφο-

τικότητα του νομοθετικού έργου («εγκλωβισμός ... σε επαναλαμβανόμενες προτεραιότητες διαφυσίμης διάσωσης του εν κοπώσει τελούντος δικονομικού συστήματός μας»).

19. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα παρέχει εδώ η νομοθετική παλινωδία των διαδοχικών τροποποιήσεων της διάταξης του άρθρου 263Α ΠΚ, που έλαβε χώρα με τους νόμους 4254/2014 και 4262/2014. Ειδικότερα, στην αρχική της μορφή η ρύθμιση του άρθρου 263Α στοιχ. δ' ΠΚ ενέτασσε στην ποινική έννοια του δημοσίου υπαλλήλου, για τις ανάγκες εφαρμογής του 12ου κεφαλαίου του ΠΚ («Εγκλήματα σχετικά με την υπηρεσία»), μεταξύ άλλων και όσους υπηρετούν σε ΝΠΙΔ, στα οποία μπορούν κατά τις κείμενες διατάξεις να διατίθενται από το Δημόσιο, από ΝΠΔΔ ή από ημεδαπές Τράπεζες επιχορηγήσεις ή χρηματοδοτήσεις. Συνέπεια της ως άνω ρύθμισης ήταν, μεταξύ άλλων, και το γεγονός, ότι οι προσβολές της περιουσίας των παραπάνω ΝΠΙΔ υπάγονταν αυτόματα στις αυξημένες ποινές (: που φτάνουν μέχρι και την ισόβια κάθειρξη) του Ν. 1608/1950 για τους καταχραστές της δημόσιας περιουσίας, αφού ο συγκεκριμένος νόμος οριοθετεί το πεδίο εφαρμογής του με αναφορά σε όλα τα νομικά πρόσωπα του άρθρου 263Α ΠΚ. Τόσο η «αφύσικη» υπαγωγή καθαρά ιδιωτικών υπαλλήλων στο πεδίο εφαρμογής των ποινικών διατάξεων σε σχέση με τη δημόσια υπηρεσία, όσο και η συνακόλουθη επέκταση των βαρύτατων ποινών του Ν. 1608/1950 σε περιπτώσεις προσβολής της περιουσίας ΝΠΙΔ, κατακρίνονταν έντονα από τη θεωρία ως επιλογές δογματικά και δικαιοπολιτικά αθεμιλότερες (βλ. *Αναγνωστόπουλο, Ζητήματα απιστίας* [2η εκδ., 2003] σελ. 99-100, *Μπιτζιλέκη, Υπηρεσιακά Εγκλήματα* [2η έκδ. 2001], σελ. 104 επ., *Στ. Παύλου, Η «δημόσια περιουσία» ως προνομιακός στόχος του οικονομικού εγκλήματος: καθορισμός του (εννοιολογικού) εύρους της και (ανάγκη;) διακρίνουσας προστασίας της, ΠοινΧρ 2011, 412 επ.*). Με την ψήφιση του Ν. 4254/2014 (ΦΕΚ Α' 85 / 7.4.2014) ο Έλληνας νομοθέτης φάνηκε προς στιγμή να συμεριζείται την παραπάνω πάγια κριτική, καθώς προχώρησε σε διαγραφή από το άρθρο 263Α ΠΚ της παραπάνω ρύθμισης (βλ. υποπαρ. ΙΕ.12 του άρθρου πρώτου Ν. 4254/2014), τονίζοντας ότι με τον τρόπο αυτό επιθυμεί να περιορίσει την «ισχύουσα, υπερβολική διεύρυνση της έννοιας του υπαλλήλου» (βλ. την εισηγητική έκθεση στο σχέδιο του Ν. 4254/2014, σελ. 59: «Στην νέα παράγραφο 1 αντικαθίσταται η περίπτωση δ' κατά τρόπο ώστε να περιορίζεται η ισχύουσα, υπερβολική διεύρυνση της έννοιας του υπαλλήλου»). Οστόσο, λίγες βδομάδες μόνο αργότερα, ενόψει του «θορύβου» που ξέσπασε, καθώς η παραπάνω αλλαγή φαινόταν να ευνοεί την ποινική αντιμετώπιση εκκρεμών υποθέσεων, ο νομοθέτης επανήλθε και, χαρακτηρίζοντας πλέον ως «*παραδρομή*» την παραπάνω διαγραφή, επανέφερε με τροπολογία, που ενέταξε στον Ν. 4262/2014 (ΦΕΚ Α' 114/10.5.2014), την αυτή ρύθμιση (βλ. την αιτιολογική έκθεση στη συγκεκριμένη τροπολογία, όπου αναφέρονται τα εξής: «Με την προτεινόμενη ρύθμιση επαναφέρεται σε ισχύ η περίπτωση δ του άρθρου 263 Α του Ποινικού Κώδικα, η οποία από παραδρομή παραλείφθηκε κατά τη μεταφορά του άρθρου αυτού, όπως τροποποιείτο, στο σχέδιο νόμου του Υπουργείου Οικονομικών, το οποίο ψηφίσθηκε ως νόμος του Κράτους και έλαβε τον αριθμό 4254/2014»). Η παραπάνω παλινωδία δημιούργησε σοβαρά ερμηνευτικά ζητήματα διαχρονικού δικαίου, τα οποία τελικά επέλυσε η ΟΛΑΠ 3/2016, δεχόμενη ότι «*η απόλειψη της διάταξης της περ. δ' του άρθρου 263Α του ΠΚ [...] και η αιτιολόγηση γι' αυτήν, ότι οφείλεται σε απλή "παραδρομή" του νομοθέτη, δεν αντέχουν στη λογική και υποκρύπτουν συγκεκριμένη αμνηστία*». Έτσι η συγκεκριμένη απόλειψη κρίθηκε τελικά ως αντισυνταγματική (: προσκρούουσα στις διατάξεις των άρθρων 47 παρ. 3-4 και 26 Σ) και αποκλείστηκε η δυνατότητα αναδρομικής εφαρμογής του ευνοϊκού καθεστώτος που δημιουργήθηκε με τον Ν. 4254/2014 σε αδικήματα τελεσθέντα πριν την ψήφισή του, αλλά και για το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε μέχρι την ψήφιση του Ν. 4262/2014. Βλ. για μια κριτική θεώρηση της παραπάνω απόφασης του Ακυρωτικού Ν. *Μπιτζιλέκη, Νομοθετική πολιτική και δικαστικός έλεγχος: Η περίπτωση της κρυπτοαμνηστίας, ΠοινΧρ 2016, 747 επ.* Βλ. επίσης για επιμέρους δικαστικές κρίσεις που προηγήθηκαν της επίμαχης Λ. *Μαργαρίτη, σε Μαργαρίτης / Παρασκευόπουλος - Νούσκαλης, Ποινολογία* [8η έκδ. 2016], σελ. 330 επ.

ρα ζητήματα²⁰ και αφετέρου η ταχύτητα με την οποία ολοκληρώνονται ενίοτε οι νομοπαραγωγικές διαδικασίες, χωρίς να προηγείται επαρκής διάλογος με όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς²¹.

Ενόψει της ανωτέρω δομικής αδυναμίας, που εντοπίζεται ήδη σε αυτή την ίδια την αφετηρία και πορεία της νομοθετικής διαδικασίας, δεν θα πρέπει να ξαφνιάζει ότι οι παραγόμενοι ποινικοί νόμοι στην Ελλάδα εμφανίζουν συχνά σοβαρά νομοτεχνικά και ρυθμιστικά ελλείμματα. Ενδεικτικά και μόνο αξίζει να αναφέρει κανείς τα εξής:

- Η εσωτερική συνοχή των δύο σημαντικότερων Κωδίκων της ελληνικής ποινικής νομοθεσίας, του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, έχει διαβρωθεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες σε τέτοιο βαθμό, λόγω των δεκάδων εμβαλλωματο-

-
20. Ένα σχετικό παράδειγμα παρέχει εδώ ο Ν. 4139/2013 (ΦΕΚ Α' 74/20.3.2013), ο οποίος προσέθεσε (με το άρθρο 68) στο άρθρο 235 ΠΚ την παρ. 3, σύμφωνα με την οποία «δεν συνιστά δωροδοκία η απλή υλική παροχή προς έκφραση ευγνωμοσύνης», επιχειρώντας να οριοθετήσει με έναν εντελώς αόριστο τρόπο την αξιόποινη δωροδοκία από άλλες μορφές παροχής (και λήψης) ανταλλαγμάτων προς (και από) δημόσιο υπάλληλο. Επτά μήνες αργότερα ο Ν. 4198/2013 (ΦΕΚ Α' 215/11.10.2013) κατήργησε (με το άρθρο 8 παρ. 2) την παραπάνω πρόβλεψη. Βλ. κριτικά σε σχέση με την παραπάνω ρύθμιση Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Η ποινική αντιμετώπιση της διαφθοράς στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η επίδρασή της στην εθνική μας έννομη τάξη, σε: Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας [2013], σελ. 11 επ., 40 επ., Ν. Μπιτζιλέκη, Η σύγχρονη διαμόρφωση των εγκλημάτων δωροδοκίας κατά τον Ποινικό Κώδικα. Ένα παράδειγμα μετανεωτερικού Ποινικού Δικαίου, ΠοινΧρ 2013, 321 επ., 326-327.
21. Πρόσφατο χαρακτηριστικό παράδειγμα παρέχει ο Ν. 4356/2015 («Σύμφωνο συμβίωσης, άσκηση δικαιωμάτων, ποινικές και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 181), ο οποίος, λόγω μεταξύ άλλων και των σημαντικών τροποποιήσεων που επέφερε -με απλή τροπολογία- στο θεσμικό πλαίσιο των «αποδεικτικών απαγορεύσεων» (βλ. άρθρο 65), χωρίς να ζητηθεί η γνώμη ούτε καν της λειτουργούσας Ειδικής Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής για τη σύνταξη νέου ΚΠΔ, προκάλεσε έντονες αντιδράσεις από την πλευρά της επιστημονικής κοινότητας. Βλ. αντί άλλων την από 18.1.2016 σχετική ανακοίνωση της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, όπου επισημαίνονται τα εξής: «Με την ψήφιση του Ν. 4356/2015 ... ο οποίος επέφερε πλείστες όσες τροποποιήσεις στον ΠΚ και στον ΚΠΔ, αναδείχθηκαν για μία ακόμη φορά πολλά και σημαντικά ζητήματα που αφορούν στον τρόπο και στο χρόνο νομοθέτησης, στην προηγούμενη διαπίστωση των νομικών και ουσιαστικών προβλημάτων που υπαγορεύουν τις εκάστοτε νομοθετικές τροποποιήσεις στη διαδικασία της ποινικής δίκης, στην αποσπασματικότητα αυτών καθ' εαυτές των διατάξεων καθώς και στη δογματική τους συνέπεια και στη συμβατότητά τους με το Σύνταγμα. Το πρόβλημα είναι μεν επίκαιρο, παρουσιάζει όμως ταυτόχρονα και τέτοια χαρακτηριστικά διαχρονικότητας που δεν μπορούν να αφήνουν την επιστημονική κοινότητα αδιάφορη. Πολύ περισσότερο όταν, ενώ από το 2004 μέχρι σήμερα επτά Υπουργοί Δικαιοσύνης έχουν αξιοποιήσει το θεσμικό πλαίσιο των ειδικών νομοπαρασκευαστικών επιτροπών, συστήνοντας ή διατηρώντας αντίστοιχες επιτροπές με έργο τους είτε τη σύνταξη Κωδίκων είτε την τελική αναθεώρηση προηγούμενων σχεδίων Κωδίκων είτε την κωδικοποίηση υπάρχουσων διατάξεων, εξακολουθεί διαχρονικά η παράλληλη με τη λειτουργία των επιτροπών αυτών παρεμπόδιση νομοθέτησης επί της ύλης της αρμοδιότητας των επιτροπών χωρίς την ύπαρξη γνώμης εκ μέρους τους. Η παράλληλη αυτή δυνατότητα του Υπουργείου ασφαλώς και δεν αμφισβητείται ... Ωστόσο, η διαχρονική παράλληλη νομοθέτηση, που έχει τα χαρακτηριστικά που προαναφέρθηκαν, αντιστρατεύεται αξιολογικά την ίδια την πολιτική απόφαση για σύσταση Ειδικών Επιτροπών Κωδίκων και ουσιαστικά αναίρει τη δυνατότητα δημιουργίας επικαιροποιημένων, σύγχρονων και διακρινόμενων για την ενδοσυστηματική τους συνέπεια Κωδίκων.»

κών και ευκαιριακών τροποποιήσεων τους, ώστε να είναι αμφίβολο αν τα δύο παραπάνω νομοθετήματα εξακολουθούν να δικαιολογούν τον χαρακτηρισμό τους ως Κωδίκων. Ειδικότερα, οι αξιολογικές αντιφάσεις και οι ανακολουθίες που αναφέρονται ακόμη και εντός των ίδιων κεφαλαίων είναι συχνά τόσες πολλές, ώστε κανείς δύσκολα μπορεί να κάνει λόγο για την ύπαρξη ενός συμπαγούς συστήματος με την κλασσική έννοια του όρου²². Ένα εύγλωττο σχετικό παράδειγμα παρέχουν οι διατάξεις των άρθρων 339 και 348Γ του 19ου κεφαλαίου ΠΚ, που προστατεύουν την ανηλικότητα. Σύμφωνα, ειδικότερα, με τις ενώ λόγω διατάξεις, αν δύο 17χρονοι ανήλικοι συναντηθούν και προβούν σε συνουσία δεν τελούν κανένα ποινικό αδίκημα. Αντίθετα, αν οι ίδιοι ανήλικοι συνδεθούν μέσω skype και προβούν, κατόπιν αμοιβαίας εξώθησης, σε απλή επίδειξη του γυμνού σώματός τους, τελούν αμφότεροι το ποινικό αδίκημα των πορνογραφικών παραστάσεων, που τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι 5 χρόνια. Είναι προφανές ότι ρυθμίσεις όπως οι παραπάνω ελάχιστη σχέση έχουν με τον βαθμό αξιολογικής συνέπειας που πρέπει να διακρίνει τη νομοθετική λειτουργία.

- Η μειωμένη συνεκτικότητα του σύγχρονου ποινικού κανονιστικού πλαισίου δεν οφείλεται όμως μόνο στην εσωτερική διάβρωση των δύο βασικών Κωδίκων του. Εξίσου μεγάλη ευθύνη φέρει και το γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος σημαντικών διατάξεων βρίσκεται πλέον διάσπαρτο σε εκατοντάδες *ειδικούς ποινικούς νόμους*. Αυτοί, άλλοτε αλληλεπικαλύπτονται με τον Ποινικό Κώδικα και τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, θέτοντας έτσι δυσχερή δογματικά ζητήματα σε ό,τι αφορά τη διάταξη που θα πρέ-

22. Βλ. *Ε. Συμμεωνίδου-Καστανίδου*, Προκλήσεις για τον σύγχρονο ποινικό νομοθέτη, ΠoinXp 2015, 481 επ., 481-482 (: «[Τ]α τελευταία 30 χρόνια, οι αλληπάλληλες αποσπασματικές τροποποιήσεις του Ποινικού Κώδικα, που συχνά αναρρούσαν η μία την άλλη, αλλοίωσαν τους βασικούς του θεσμούς και κατέστρεψαν την εσωτερική συνοχή του, με αποτέλεσμα να καθιστούν απολύτως αναγκαία μια συνολική επανεξέταση του περιεχομένου του. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα τελευταία δέκα (10) χρόνια ο Ποινικός μας Κώδικας τροποποιήθηκε σαράντα μία (41) φορές και μόνο μέσα στο 2014 εννέα (9) φορές.»), *Σ. Παύλου*, Ένας φαύλος κύκλος χωρίς τέλος: Οι τροποποιήσεις του ΠΚ (για την επιτάχυνση της δικαιοσύνης και την αποσυμφόρηση των φυλακών, ΠoinDik 2012, 921 επ., 923 (: «πλημμυρίδα ... τροποποιήσεων, που αρκετές από αυτές υπακούουν σε συγκυριακές σταθμίσεις, είναι κι εν πολλοίς αμέθοδες, πρόχειρες ή γίνονται χωρίς σαφή επίγνωση του όλου ποινικού συστήματος, με αποτέλεσμα να προκαλούνται ασυνέχειες»), *Χ. Μυλωνόπουλο*, Νομοθετικές επεμβάσεις και νομολογιακές επινοήσεις. Πόσο αναγκαίες είναι; σε: <http://www.mylonopoulos.gr> (ενότητα I: «αντινομίες ... αφόρητη περιπτώσιολογία ... αντιφάσεις ... θεατρικότητα και ... πληθωρισμό[ς] ποινών», ενότητα II: «από το 2001 μέχρι σήμερα έγιναν 50 τροποποιήσεις ... [οι] περισσότερες είχαν περιστασιακό χαρακτήρα και κατά κανόνα επεδίωκαν σκοπούς παντελώς ξένους προς τον προσιδιάζοντα στη φύση της εκάστοτε ρύθμισης»), *Δαλακούρα*, ό.π., ΠoinXp 2016, 326-327 («Από το έτος 1996 έως το έτος 2015 έλαβαν χώρα 41 νομοθετικές επεμβάσεις στον χώρο του ποινικού δικονομικού δικαίου. ... Κοινότοπη είναι πλέον η διαπίστωση ότι οι αλληπάλληλες τροποποιήσεις του ΚΠΔ αλλοιώνουν τη συστηματική υφή του νομοθετήματος και στερούν από αυτό τη συνοχή και τη λειτουργική του φυσιογνωμία με αποτέλεσμα αφενός να μειώνεται η αποτελεσματικότητά του και αφετέρου να αλλοιώνεται η υπό δικαιοκρατικό πρίσμα εμβέλεια του.»), *Α. Καρρά*, Η διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης: Ένα βήμα μπροστά - Δύο βήματα πίσω, ΠoinXp 2014, 481 επ., *Α. Παπαδαμάκη*, Ποινική Δικονομία [7η έκδ. 2017], σελ. 22-23 («οι συχνές και αβασάνιστες τροποποιήσεις ... κατέστησαν το νομοθέτημα αυτό "αγνώριστο", με αποτέλεσμα και αυτή η ίδια η ποινική πράξη να αδυνατεί να κατανοήσει και να αφομοιώσει τις επιμέρους αλλαγές»).

πει να επικρατεί κάθε φορά²³, και άλλοτε εισάγουν ειδικά νομικά καθεστώτα, που αποκλίνουν από τις κεντρικές επιλογές των βασικών Κωδίκων, δημιουργώντας πολλαπλές αξιολογικές αντινομίες²⁴. Χαρακτηριστικό σχετικό παράδειγμα αποτελούν οι ρυθμίσεις του Ν. 3691/2008 για το ξέπλυμα βρόμικου χρήματος²⁵, οι ρυθμίσεις των άρθρων 66 επ. του Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας (ΚΦΔ)²⁶ και του άρθρου 17Α του Ν. 2523/1997²⁷ για τα εγκλήματα φοροδιαφυγής και τον Εισαγγελέα Οικονομικού Εγκλήματος, αντίστοιχα, και οι ρυθμίσεις του Ν. 4022/2011 για την εκδίκαση των εγκλημάτων διαφθοράς²⁸, οι οποίες τέμνονται τόσο μεταξύ τους όσο με αυτές των βασικών Κωδίκων, σε ό,τι αφορά π.χ. τα θέματα της δήμευσης ή της δέσμευσης περιουσιακών στοιχείων ή των αρμοδιοτήτων ή των εκάστοτε τηρητέων διαδικαστικών κανόνων, ώστε να δημιουργείται σοβαρή ανασφάλεια ως προς το εφαρμοστέο κάθε φορά δίκαιο.

- Στη γενικότερη διαρκή αποδόμηση της συνοχής του σημερινού κανονιστικού πλαισίου συντελεί, εξάλλου, αποφασιστικά και η προσφιλής τακτική του Έλληνα νομοθέτη, να υλοποιεί τις υποχρεώσεις του για *μεταφορά στο ελληνικό δίκαιο διεθνών και ενωσιακών κειμένων* συνήθως με μια μηχανιστική αντιγραφή αυτών, χωρίς να φροντίζει για την αρμονική ορολογική και συστηματική ένταξή τους στο σύνολο της εσωτερικής εθνικής νομοθεσίας ή, ενίοτε, και χωρίς καν να εξετάζει προηγουμένως αν η εσωτερική έννομη τάξη καλύπτει ή υπερκαλύπτει ήδη τις σχετικές διεθνείς ή ενωσιακές απαιτήσεις. Έτσι ευνοείται και πάλι η δημιουργία ενός δικαίου που βρίσκεται αξιολογικών αντιφάσεων και αλληλοεπικαλύψεων²⁹.

23. Βλ. *Συμεωνίδου-Καστανίδου*, ό.π., ΠoinΧρ 2015, 483-484.

24. Έτσι, π.χ., η αναμόρφωση των ορίων της κακουργηματικής ευθύνης στα αδικήματα της πλαστογραφίας, της κλοπής, της υπεξαίρεσης, της απάτης και της απιστίας από τα 73.000 στα 120.000 ευρώ και από τα 15.000 στα 30.000 ευρώ, όταν η πράξη τελείται κατ'επάγγελμα ή κατά συνήθεια, που έγινε με τον Ν. 4055/2012, δεν επεκτάθηκε και στα αδικήματα που τυποποιούνται στον Ν. 2803/2000 (κοινοτική απάτη) και στον Ν. 1599/1986 (άρθρο 22 παρ. 6 - ψευδής υπεύθυνη δήλωση), με αποτέλεσμα να αναφύονται σοβαρές αξιολογικές αντινομίες κατά την αντιμετώπιση ομοειδών υποθέσεων. Βλ. *Μυλωνόπουλο*, ΕΜ [3η έκδ., 2016], σελ. VIII. Βλ. επίσης *Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι*, σε: Καϊάφα-Γκμπάντι (επιστ. επ.), Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα, τόμος Ι [2014], σελ. 574 επ., με αναφορά και σε άλλα αναφερόμενα προβλήματα λόγω της προχειρότητας του νομοθετικού έργου και των παραλείψεων του νομοθέτη να ελέγχει, κατά την τροποποίηση επιμέρους διατάξεων του ΠΚ, τη γενικότερη επίδραση αυτών σε διατάξεις ειδικών ποινικών νόμων (όπως του Ν. 2803/2000), που σχετίζονται με το εκάστοτε ρυθμιζόμενο αντικείμενο.

25. Ν. 3691/2008 «Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 166.

26. Ν. 4174/2013 «Φορολογικές διαδικασίες και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α' 170), όπως τα ως άνω άρθρα προστέθηκαν με το άρθρο όγδοο Ν. 4337/2015 (ΦΕΚ Α' 129).

27. Ν. 2523/1997 «Διοικητικές και ποινικές κυρώσεις στη φορολογική νομοθεσία και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 179.

28. Ν. 4022/2011 «Εκδίκαση πράξεων διαφθοράς Πολιτικών και Κρατικών Αξιωματούχων, υποθέσεων μεγάλου κοινωνικού ενδιαφέροντος και μείζονος Δημοσίου Συμφέροντος και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 219.

29. Πρβλ. *Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι*, Ποινική νομοθεσία και ενωσιακές επιταγές - Εθνική ενσωμάτωση της ενωσιακής νομοθεσίας στο παράδειγμα αντιμετώπισης της διαφθοράς, ΠoinΧρ 2015, 647 επ., 650 επ., 654 (: «η ελληνική ποινική νομοθεσία ... [σ]υνεχίζει να υιοθετεί ως επί το πλεί-

- Παραπέρα, πολλές διατάξεις, ιδιαίτερα νεότερων νόμων, στερούνται όχι μόνο της αναγκαίας εκείνης *δογματικής θεμελίωσης*, που θα μπορούσε να τις νομιμοποιήσει δικαιοπολιτικά, αλλά και της στοιχειώδους ακόμη *σαφήνειας περιεχομένου*, που είναι αναγκαία προκειμένου να μπορούν να γίνονται επαρκώς κατανοητές και να εφαρμόζονται στην πράξη. Σ' αυτήν την κατηγορία ανήκει, π.χ., ο Ν. 4312/2014³⁰, ο οποίος εισήγαγε ένα γενικό θεσμικό πλαίσιο που παρέχει κατά περίπτωση το ευεργέτημα της απαλλαγής από κάθε ποινή ή της σημαντικής μείωσης της ποινής, όταν ο δράστης ενός εγκλήματος σε βάρος της δημόσιας περιουσίας ή ενός συναφούς αδικήματος προβαίνει σε πλήρη ικανοποίηση του Δημοσίου, καταβάλλοντας το συνολικό ποσό της οριζόμενης στο κατηγορητήριο, στο κλητήριο θέσπισμα ή στο βούλευμα ζημίας ή αξίωσης του Δημοσίου. Πέραν της εξαιρετικά αμφισβητούμενης δικαιοπολιτικής νομιμοποίησής του, ο συγκεκριμένος νόμος είναι τόσο ελλιπής ως προς το κανονιστικό του περιεχόμενο, ώστε δεν κατέστη δυνατή εδώ και 2,5 χρόνια, παρότι καταβλήθηκε προσπάθεια, ούτε καν η έκδοση της αναγκαίας υπουργικής απόφασης, η οποία θα εξειδίκευε τους επιμέρους όρους για την εφαρμογή του³¹.
- Σοβαρά ελλείμματα σαφήνειας και συνοχής διαπιστώνονται, όμως, και σε ό,τι αφορά τη *γενικότερη κατεύθυνση* την οποία ακολουθεί το σύγχρονο ελληνικό ποινικό δίκαιο. Ειδικότερα, οι διάφοροι θεσμοί εναλλακτικής έκτισης των ποινών στέρξης της ελευθερίας, όπως ο θεσμός της αναστολής της ποινής, ο θεσμός της μετατροπής της στερητικής της ελευθερίας ποινής σε χρηματική και ο θεσμός της υπ' όρο απόλυσης, έχουν διευρυνθεί την τελευταία δεκαετία, υπό την πίεση της υπερπλήρωσης των σωφρονιστικών καταστημάτων, σε τέτοιο βαθμό, ώστε οι *μεν ποινές φυλάκισης* έχουν πλέον μεταλλαχθεί εν τοις πράγμασι σε *ποινές που δεν οδηγούν σε στέρξη της ελευθερίας*, ενώ οι *ποινές κάθειρξης*, λαμβανομένων υπόψη και των διαρκώς διευρυνόμενων διατάξεων για τον ευεργετικό υπολογισμό τους, τείνουν να εδραιωθούν ως *ποινές με πραγματική εκτίσιμη διάρκεια υποπολλαπλάσια αυτής που*

στον έναν αντιγραφικό τρόπο προσέγγισης που δεν υπηρετεί επαρκώς την εσωσυστηματική της συνοχή, δεν εστιάζει την προσοχή στο τι ακριβώς τιμωρεί, και ιδίως δεν διαφυλάσσει επαρκώς θεμελιώδεις αρχές του ποινικού δικαίου που είναι κατοχυρωμένες και στο θεσμικό πλαίσιο της ίδιας της ΕΕ», *την ίδια* (επιστ. επ.), Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα, τόμος III [2015], σελ. 12-13, *Πάυλου*, ό.π., ΠοινΔικ 2012, 924 (: «ενσωμάτωση των νομοθετικών κειμένων κατά βάση αυτούσιων, ακόμη και με τη διατήρηση της εκ των Βρυξελλών προερχόμενης μεταφράσεως των ευρωπαϊκών κειμένων στα ελληνικά ... ο Ποινικός μας Κώδικας γίνεται σταδιακά μία νομοτεχνική κουρελού γεμάτος ασυνέχειες, δογματικές εξαιρέσεις και ανακολουθίες»), *Συμεωνίδου-Καστανίδου*, ό.π., ΠοινΧρ 2015, 484: «Συνήθως ο νομοθέτης απλώς αντιγράφει τις σχετικές διατάξεις, χωρίς καμιά επεξεργασία, με αποτέλεσμα να παρατίθενται όροι με συχνά αλληλοκαλυπτόμενο περιεχόμενο.»

30. Ν. 4312/2014 «Ρύθμιση δεσμευμένων ή κατασχεμένων χρηματικών απαιτήσεων και μετρητών και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 260/12.12.2014.

31. Βλ. διεξοδικότερα για τις ασάφειες και τις αξιολογικές αντινομίες του συγκεκριμένου νόμου, *Θ. Παπακυριάκου*, σε: *Πάυλου / Σάμιο* [εκδ. επιμ.], *Ειδικό Ποινικό Νόμοι* [5^η ενημ.], Φορολογικά αδικήματα, IV, αρ. περιθ. 27 επ., 39, *Μυλωνόπουλο*, *Ειδικό Μέρος* [2016], σελ. 248 επ., *Ν. Μπιτζιλέκη*, *Ποινική προστασία της δημόσιας περιουσίας από εσωτερικές προσβολές - «Διαχειριστικά εγκλήματα περί την υπηρεσία»*, ΠοινΧρ 2016, 89-90, *Α. Παπαδαμάκη*, *Τα περιουσιακά εγκλήματα* [2016], σελ. 202, *Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι* (επιστ. επ.), ό.π., τόμος III [2015], σελ. 126 επ. Βλ. επίσης την Έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής στο σχέδιο νόμου 4312/2014, σελ. 3 επ.

επιβάλλεται από το δικαστήριο³². Για να εξισορροπήσει την παραπάνω κατάσταση, η οποία κλονίζει προφανώς τη γενικοπροληπτική δραστηριότητα των ποινικών κανόνων, ο νομοθέτης καταφεύγει συστηματικά στην ευρεία τυποποίηση κακούργημάτων και στην απειλή βαρύτερων ποινών κάθειρξης, ακόμη και όταν πρόκειται για συμπεριφορές οι οποίες, με βάση την κρατούσα κοινωνική αντίληψη και την πρακτική των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών, ανήκουν στην κατηγορία της μεσαίας παραβατικότητας³³. Κατ' αποτέλεσμα, το ποινικό σύστημα εμφανίζει προς τα έξω μια διπολική-σχιζοειδή εικόνα, με ό,τι αυτό μπορεί να συνεπάγεται και για την αξιοπιστία του. Αφενός, δηλαδή, εμφανίζεται να θεσπίζει ολοένα και βαρύτερες ποινές, εκφράζοντας έτσι μια έντονα τιμωρητική διάθεση, και αφετέρου προβαίνει σε μια ολοένα και πιο ήπια διαχείριση των επιβαλλόμενων ποινών, επιδεικνύοντας έτσι μια υπερβολική διάθεση εύνοιας. Την αυτή εικόνα ενισχύουν και οι επαναλαμβανόμενα θεσπιζόμενες διατάξεις περί ειδικής παραγραφής³⁴, που κατατείνουν στην προσωρινή αποφόρτιση του ποινικού δικαιοδοτικού μηχανισμού από υποθέσεις ήσσονος βαρύτητας, προκειμένου αυτός να μπορεί να ασχοληθεί εκ νέου με ανάλογες υποθέσεις, οι οποίες είναι πιθανό, αφού εκδικαστούν, να καταληφθούν και πάλι από νέες διατάξεις περί ειδικής παραγραφής.

Από την επισκόπηση των κυριότερων προβλημάτων της σύγχρονης ποινικής νομοθεσίας δεν μπορεί να απουσιάζει, τέλος, και ένα ακόμη χαρακτηριστικό της, το οποίο συνίσταται στη *συνειδητή εργαλειοποίηση του ποινικού οπλοστασίου για την αντιστάθμιση των διαρθρωτικών αδυναμιών που εμφανίζουν οι μηχανισμοί διοικητικής και αναγκαστικής εκτέλεσης στους άλλους κλάδους του δικαίου*. Το πλέον εύγλωττο παράδειγμα, εδώ, το παρέχουν εκείνες οι ποινικές διατάξεις, οι οποίες είτε μετατρέπουν το ποινικό δίκαιο σε θεραπευαίνιδα του εκτελεστικού διοικητικού μηχανισμού, προβλέποντας π.χ. την χρήση του ως μέσου για την είσπραξη οφειλών από το Δημόσιο και τους ασφαλιστικούς οργανισμούς, είτε διανοίγουν τη δυνατότητα ενεργοποίησής του για την εκκαθάριση απλών ιδιωτικών διαφορών³⁵. Με τον τρόπο αυτό η εμβέλεια του ποινικού δικαίου επεκτείνεται στην επίτευξη στόχων που είναι καταρχήν ξένοι προς τη φύση και τον προορισμό του, με ό,τι αυτό μπορεί να σημαίνει και για τη διατήρηση του κύρους του. Με την ως άνω νομοθετική πρακτική, εξάλλου, και ενόψει του γεγονότος ότι οι οικείες ποινικές διατάξεις διαπλάθονται κατά κανόνα ως *λευκοί ποινικοί νόμοι*, οι οποίοι παραπέμπουν για τη συμπλήρωση της νομοτυπικής περιγραφής τους σε διατάξεις του διοικητικού και ιδιωτικού δικαίου, μεταφέρονται κατ' ανάγκη στο ποινικό δίκαιο και όλα τα προβλήματα που συνδέονται με την κακή νομοθέτηση στα άλλα δικαιοδικά πεδία.

32. Βλ. διεξοδικά τη μελέτη της *Τ. Τζαννετάκη*, Η Στρατηγική Έμμεσης Μείωσης των Ποινών: Η εξάντληση των ορίων της και η ανάγκη αλλαγής παραδείγματος, *The art of Crime*, τεύχος 1 (Νοέμβριος 2016), ενότητες 3, 5.1. (α)-(β) και 6, διαθέσιμη στον ιστότοπο «theartofcrime.gr».

33. Πρβλ. *Παύλου*, ό.π., ΠοινΔικ 2012, 924, *Συμεωνίδου-Καστανίδου*, ό.π., ΠοινΧρ 2015, 484-485.

34. Πρβλ. *Μυλωνόπουλο*, ό.π., σε: <http://www.mylonopoulos.gr> (ενότητα IV.7.), *Συμεωνίδου-Καστανίδου*, ό.π., ΠοινΧρ 2015, 482.

35. Βλ. *Καϊάφα-Γκμπάντι* (επιστ. επ.), Οικονομικό έγκλημα & διαφθορά στο δημόσιο τομέα, τόμος II [2014], σελ. 56, *Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου*, ό.π. ΠοινΧρ 2015, 482-483, 486, *Ο. Ναμιά*, ΠοινΧρ 2017, 236 επ., 239.

IV. Συνέπειες της κακής νομοθέτησης

Όσα αναφέρθηκαν παραπάνω έχουν, προφανώς, καταλυτικές συνέπειες για την επίτευξη των στόχων του ποινικού δικαίου, δηλαδή την αποτελεσματική καταπολέμηση της εγκληματικότητας, χάριν προστασίας των εννόμων αγαθών των πολιτών, με παράλληλη τήρηση των αρχών και εγγυήσεων του κράτους δικαίου. Ειδικότερα:

Η πληθωριστική παραγωγή ποινικών κανόνων για την κάλυψη κάθε είδους παραβατικής συμπεριφοράς, σε συνδυασμό με την κακουργηματοποίηση ολοένα και περισσότερων αδικημάτων, οδηγούν καταρχάς αναπόφευκτα στην *υπερφόρτωση των διωκτικών και δικαστικών οργάνων*. Η υπερφόρτωση αυτή οδηγεί με τη σειρά της σε σημαντικές καθυστερήσεις στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, με ό,τι αρνητικό αυτό συνεπάγεται τόσο για τα δικαιώματα των θυμάτων και των κατηγορουμένων, όσο και για την γενικοπροληπτική και ειδικοπροληπτική δραστηριότητα των ποινικών κανόνων, η οποία, όπως είναι εύλογο, μειώνεται σημαντικά όσο περισσότερο απομακρύνεται χρονικά η απάντηση της Πολιτείας από τον χρόνο τέλεσης του εγκλήματος. Εκτός τούτου, η εργαλειοποίηση του ποινικού μηχανισμού για την αναγκαστική είσπραξη χρηματικών απαιτήσεων ή για τον εξαναγκασμό των πολιτών προς συμμόρφωση σε κοινωνικοηθικά ουδέτερους κανόνες του διοικητικού δικαίου, όχι μόνο αποστερεί αυτόν τον μηχανισμό από πολύτιμους προσωπικούς και υλικούς πόρους, οι οποίοι θα μπορούσαν να χρησιμοποιούνται για την καταπολέμηση σοβαρών εγκλημάτων, αλλά ταυτόχρονα ευτελίζει και την εικόνα αυτού του μηχανισμού τόσο έναντι των ίδιων των λειτουργών του όσο και έναντι της κοινωνίας³⁶.

Επιπρόσθετα, οι ίδιες ευρείες ποινικοποιήσεις και κακουργηματοποιήσεις φέρουν ένα σημαντικό μερίδιο ευθύνης και για το φαινόμενο της *υπερπλήρωσης των σωφρονιστικών καταστημάτων*, η αντιμετώπιση του οποίου επιχειρείται, στη συνέχεια, όπως ήδη επισημάνθηκε, μέσω της νομοθετικής στρέβλωσης των θεσμών της εναλλακτικής έκτισης των ποινών στέρησης της ελευθερίας, η οποία με τη σειρά της άγει ανακλαστικά, χάριν διατήρησης της γενικοπροληπτικής δραστηριότητας των ποινικών κανόνων, σε νέες νομοθετικές αυστηροποιήσεις των απειλούμενων πλαισίων ποινής. Με τον τρόπο αυτό αναπαράγεται και διαιωνίζεται μια ανορθολογική κατάσταση, που μειώνει την αξιοπιστία του ποινικού συστήματος στα μάτια των πολιτών, αφού αυτό στην μεν φάση της απειλής και επιβολής της ποινής γίνεται αισθητό ως εξαιρετικά αυστηρό και ανάλγητο, ενώ στη φάση της έκτισης της ποινής εμφανίζεται ως υπερβολικά ευμενές και

36. Ελάχιστα χρειάζεται φυσικά να επισημάνει κανείς ότι, όσο διατηρείται αυτή η ανέλεγκτη «υπερπαραγωγή» ποινικών κανόνων, η λύση για την αποφόρτιση του ποινικού δικαιοδοτικού μηχανισμού δεν μπορεί να αναζητείται στη *δυσχέραση της πρόσβασης* των πολιτών στην ποινική δικαιοσύνη μέσω της αύξησης του κόστους των υπηρεσιών αυτής (βλ. π.χ. την ΚΥΑ των Υπουργών Οικονομικών και Δικαιοσύνης 123827/23-12-2010, ΦΕΚ Β' 1991/23.12.2010, με την οποία επιχειρήθηκε η μείωση του όγκου των ποινικών υποθέσεων που περιέρχονται με πρωτοβουλία των πολιτών στον ποινικό δικαιοδοτικό μηχανισμό μέσω της αύξησης από δύο έως δέκα φορές των δικαστικών εξόδων της ποινικής διαδικασίας). Τέτοιες «λύσεις» είναι, ειδικότερα, όχι μόνο δικαιοκρατικά αμφισβητήσιμες, ενόψει του άρθρου 20 Σ, αλλά και ενδοσυστηματικά αντιφατικές. Πρβλ. και *Δαλακούρα*, ό.π., ΠοινΧρ 2016, 329, που επικρίνει ορθά ως «νομοθετικές ... επινοήσεις αποσυμφόρησης δικαστικής ύλης» τις «ρυθμίσεις των άρθρων 42 παρ. 4, 46 παρ. 2 και 48 παρ. 2 ΚΠΔ, που ενάντια στο άρθρο 20 Σ. εξαρτούν το παραδεκτό των μηνύσεων ή εγκλήσεων ή προσφυγών αντιστοίχως από την καταβολή παραβόλου υπέρ του Δημοσίου ποσού εκατό και τριακοσίων ευρώ αντιστοίχως».

ανακόλουθο. Η ως άνω σχιζοειδής πρακτική οδηγεί, εξάλλου, και σε άλλα παραμορφωτικά φαινόμενα, όπως π.χ. το γεγονός ότι επιμέρους δικαστήρια τείνουν να επιμετρούν τελικά τις επιβαλλόμενες ποινές με κριτήριο και την αναμενόμενη πραγματική διάρκεια έκτισης της ποινής³⁷. Με τον τρόπο αυτό εισχωρούν κατά περίπτωση στο επίπεδο της επιμέτρησης εξωγενείς και ανομολόγητοι παράγοντες, οι οποίοι, στον βαθμό που δεν λαμβάνονται ομοιομορφα υπόψη από όλα τα δικαστήρια, ενέχουν τον κίνδυνο σοβαρών προσβολών των αρχών της ισότητας, της διαφάνειας και της αναλογικότητας. Οι αυτές αρχές προσβάλλονται άλλωστε και σε γενικότερο επίπεδο ήδη από το γεγονός ότι η τελικά εκτίσιμη ποινή καταλήγει συνήθως να καθορίζεται από ένα δαιδαλώδες, αποσπασματικό και διαρκώς μεταβαλλόμενο πλέγμα διατάξεων³⁸.

Τέλος, οι διαρκείς νομοθετικές μεταβολές, η εσωτερική διάβρωση των δύο βασικών Κωδίκων, η συνύπαρξη πολλών αλληλεπικαλυπτόμενων διατάξεων σε ειδικούς ποινικούς νόμους, οι «τυφλές» μεταφορές διεθνών κειμένων και οι σοβαρές νομοτεχνικές αδυναμίες επιμέρους κανόνων, καθιστούν το *ποινικό κανονιστικό πλαίσιο* συχνά τόσο *ασαφές και περίπλοκο*, ώστε τα ποινικά δικαιοδοτικά όργανα έρχονται αντιμέτωπα με *δυσεπίλυτα ερμηνευτικά προβλήματα*. Τούτο πλήττει σοβαρά την ασφάλεια δικαίου και την ευχέρεια εφαρμογής του, ευνοεί τη δημιουργία «γκρίζων ζωνών» και προάγει, κατά παράβαση των αρχών της ισότητας και της αναλογικότητας, πολλαπλές αντινομίες, τις οποίες η νομολογία επιχειρεί ενίοτε να άρει με ευάλωτες δογματικές κατασκευές, εν είδει ενός ιδιόμορφου -όχι πάντα δικαιοκρατικά ευπρόσδεκτου- νομολογικού ακτιβισμού³⁹. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε μια πρόσφατη εμπειρική έρευνα για το

37. Πρβλ. Π. Τσιρίδη, Αποτίμηση των αλληπάλληλων τροποποιήσεων του ΚΠΔ με σκοπό την επιτάχυνση της ποινικής δίκης, ΠοινΔικ 2012, 926 επ., 927, *Τζαννετάκη*, ό.π., *The art of Crime* (Νοέμβριος 2106), ενότητα 6.

38. Βλ. *Τζαννετάκη*, ό.π., *The art of Crime* (Νοέμβριος 2106), ενότητα 6: «Η νομοποιητική βάση του ελληνικού συστήματος ποινών είναι ... διάτρητη. Ουδείς λόγος περί ισότητας στη μεταχείριση των δραστών ή περί διαφάνειας της ποινικής διαδικασίας μπορεί να γίνει στα πλαίσια του δαιδαλώδους, αποσπασματικού και διαρκώς μεταβαλλόμενου, πλέγματος ρυθμίσεων για τις ποινές, οι οποίες εξαρτούν το είδος και τη διάρκεια της ποινής που θα εκτίσει εν έλει ο κάθε δράστης από τη χρονική συγκυρία των ευνοϊκών νομοθετικών ρυθμίσεων, την εκάστοτε “προσαρμογή” ή μη της ποινής από τα δικαστήρια καθώς και την, βάσει ασαφών κριτηρίων, κατανομή των περιορισμένων θέσεων εργασίας (και των ευεργετικώς υπολογιζόμενων ημερών ποινής) μεταξύ των κρατούμενων. Ουδείς λόγος περί αναλογικότητας εγκλήματος και ποινής μπορεί να γίνει όταν η εκτιόμενη συνιστά μια εντελώς διαφορετική ποινή από την επιβληθείσα ανάλογη ποινή. Ουδείς λόγος τέλος περί γενικοπροληπτικής λειτουργίας της ποινής μπορεί να γίνει όταν το χάσμα ανάμεσα στις καταρχάς απειλούμενες και τις πράγματι εκτιόμενες ποινές έχει εν πολλοίς καταστήσει τις πρώτες κενές περιεχομένου.»

39. Ενδεικτικά και μόνο αξίζει να αναφερθεί εδώ η νομολογία που αφορά αφενός (α) τη διευρύνση του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 256 ΠΚ σε βάρος του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 390 ΠΚ, μέσω της ένταξης στο πρώτο ζημιολόγων διαχειριστικών πράξεων που αφορούν δημόσιες δαπάνες καθώς και μέσω της αξιολόγησης ως «δημόσιας» της περιουσίας ΝΠΙΔ που ελέγχονται μετοχικά από το κράτος [βλ. διεξοδικότερα Η. Αναγνωστόπουλο, Απιστία στην υπηρεσία (ΠΚ 256). Ανοικτά και νέα ζητήματα, ΠοινΧρ 2012, 3 επ., Α. Καϊζανά, σε: Καϊάφα-Γκμπάντι (επιστ. επ.), ό.π., τόμος Ι, σελ. 390 επ., 400 επ., *Μπιτζιλέκη*, ό.π., ΠοινΧρ 2016, 90-91, 93-94, Θ. Παπακυριάκου, Το καθεστώς ειδικής-αυξημένης ευθύνης των δημοσίων υπαλλήλων στο ισχύον ελληνικό ποινικό δίκαιο, ΠοινΔικ 2009, 1126 επ., 1136-1137, Α. Χαράλαμπακη, Ποινικό Δίκαιο & Νομολογία, 2014, σελ. 513 επ., 529 επ. (: με διαφοροποιούμενη από τους άλλους συγγραφείς θέση, πάντως, σε ό,τι αφορά τη *de lege lata* ορθότητα της ένταξης

οικονομικό έγκλημα και τη διαφθορά στον δημόσιο τομέα, που διεξήχθη στο ΑΠΘ, οι συνεχείς νομοθετικές μεταβολές, η πολυνομία και η εν γένει ασάφεια του νομοθετικού πλαισίου αναδείχθηκαν με έμφαση ως βασικοί παράγοντες για τη μειωμένη αποτελεσματικότητα του ισχύοντος δικαίου⁴⁰. Όπως επισημάνθηκε εύστοχα, μεταξύ άλλων, το έργο της ερμηνείας και εφαρμογής των ποινικών κανόνων έχει καταλήξει πλέον «σε μία διαρκή αναζήτηση τρόπου επίλυσης ζητημάτων διαχρονικού δικαίου χωρίς σταθερές λύσεις, την ίδια στιγμή που θα έπρεπε να υφίσταται ευκρίνεια, απλότητα και σταθερότητα»⁴¹.

V. Συμπεράσματα και προτάσεις

Τα παραπάνω, ενδεικτικά και επιγραμματικά μόνο αναφερόμενα δεδομένα καταδεικνύουν ότι οι αρνητικές επιπτώσεις της κακής νομοθέτησης στον χώρο της Ποινικής Δικαιοσύνης είναι πολυδιάστατες. Τούτο βέβαια δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν και περιπτώσεις καλής νομοθέτησης⁴² ή ότι η κακή νομοθέτηση ευθύνεται, τελικά, για όλα τα προβλήματα που εμφανίζονται σήμερα σ' αυτόν τον χώρο. Η έλλειψη ικανοποιητικών

στο πεδίο του άρθρου 256 ΠΚ και των πράξεων που αφορούν δημόσιες δαπάνες)], και αφετέρου (β) την υπαγωγή στο άρθρο 386 ΠΚ, σε συνδυασμό με τις επιβαρυντικές διατάξεις του Ν. 1608/1950, περιπτώσεων απατηλής λήψης επιστροφής ΦΠΑ που καταλαμβάνονται ρητά από την ειδική (: ηπιότερη) διάταξη του άρθρου 18 Ν. 2523/1997 ή, πλέον, από αυτή άρθρου 66 ΚΦΔ [βλ. διεξοδικότερα Παπακυριάκου, ό.π., Φορολογικά αδικήματα, ΙΙΙ, αρ. περιθ. 127 επ.]. Τέτοια φαινόμενα τροφοδοτούνται, κάποτε, και από τις παραλείψεις του νομοθέτη να ρυθμίσει έγκαιρα και σωστά νέους τύπους προσβολής εννόμων αγαθών, όπως π.χ. την αφαίρεση ή ιδιοποίηση «λογιστικού» χρήματος (βλ. ενδεικτικά Μυλωνόπουλο, ό.π., ΕΜ, σελ. Χ-ΧΙ, 158 επ.) ή την εξαπάτηση του επενδυτικού κοινού στο Χρηματιστήριο (βλ. ενδεικτικά Ανδρουλάκη, ό.π., ΠοινΧρ 2015, 562, Β. Πετρόπουλο, σε: Παύλου / Σάμιο [εκδ. επιμ.], Ειδικό Ποινικό Νόμοι, Κεφαλαγιαγορά, ΙΙ [2012], αρ. περ. 123 επ.). Πρβλ. παραπάνω και τον (αδόκιμο) τρόπο με τον οποίο επιλύθηκε τελικά νομολογιακά το ζήτημα διαχρονικού δικαίου που προέκυψε από την κατάργηση και (εντός 34 ημερών) επαναφορά της διάταξης του άρθρου 263Α στοιχ. δ' ΠΚ. Βλ. επίσης γενικότερα και τις επισημάνσεις του Μυλωνόπουλου, ό.π., σε: <http://www.mylonopoulos.gr> (ενότητες Ι, ΙΙΙ, ΙV.6., V). -Την ίδια στιγμή, όπως σωστά παρατηρείται, η νομολογία δείχνει ιδιαίτερα διστακτική όταν τίθεται ζήτημα ενεργοποίησης εργαλείων, όπως π.χ. η αρχή της αναλογικότητας ή ο θεσμός των δικονομικών ακυροτήτων, που θα μπορούσαν να περιστέλουν επιμέρους, δικαιοκρατικά προβληματικές νομοθετικές διατάξεις. Βλ. Δαλακούρα, ό.π., ΠοινΧρ 2016, 330.

40. Βλ. *Καϊάφα-Γκμπάντι Μ.* (επιστ. επ.), ό.π., τόμος ΙΙ [2014], σελ. 24, 56, 61-62, 64, 79, 81, 84, 87, 90-91, 94, 106, 121, 123-124, 133, 136: «Σημασία αποδίδεται ... από το σύνολο σχεδόν των συμμετεχόντων στην ασάφεια του σχετικού νομοθετικού πλαισίου, η πολυπλοκότητα του οποίου αναγνωρίζεται ευρέως ως παράγοντας που υποθάλλει τη διαφθορά και τις δυνατότητες προσβολών της δημόσιας περιουσίας, αποδυναμώνοντας παράλληλα την αποτελεσματικότητα των υφιστάμενων μηχανισμών πρόληψης και καταστολής τους».

41. Βλ. *Καϊάφα-Γκμπάντι Μ.* (επιστ. επ.), ό.π., τόμος ΙΙ [2014], σελ. 24.

42. Ένα πρόσφατο σχετικό παράδειγμα παρέχει, *καταρχήν*, η αναμόρφωση των διατάξεων για τα αδικήματα της δωροδοκίας, της δωροληψίας και της εμπορίας επιρροής, που περιόρισε σημαντικά τη χαοτική κατάσταση που μέχρι τότε χαρακτήριζε την ελληνική ποινική νομοθεσία κατά της διαφθοράς. Ωστόσο και σε αυτή την περίπτωση δεν έλειψαν οι εσφαλμένες επιλογές ή οι παλινωδίες σε επιμέρους ζητήματα. Βλ. διεξοδικότερα *Κ. Χατζηκώστα*, Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δω-

υλικοτεχνικών υποδομών και οικονομικών πόρων, τα φαινόμενα διαφθοράς, διαπλοκής, αδιαφορίας ή ασυνεννοησίας μεταξύ των στελεχών του κρατικού μηχανισμού, άλλες εγγενείς διαρθρωτικές αδυναμίες που χαρακτηρίζουν διαχρονικά το ελληνικό κράτος, καθώς και συγκεκριμένα αρνητικά πρότυπα συμπεριφοράς, που κυριαρχούν στην κοινωνία των πολιτών, διαδραματίζουν σίγουρα εξίσου σημαντικό ρόλο.

Από την άλλη πλευρά, πάντως, θα πρέπει να σημειωθεί ότι μια καλή νομοθέτηση θα μπορούσε όχι μόνο να ανατάξει τις αρνητικές συνέπειες, που καταγράφηκαν παραπάνω, αλλά να συμβάλλει θετικά και στην αντιμετώπιση των υπολοίπων αρνητικών παραγόντων που υποβαθμίζουν την ποιότητα του έργου που παράγεται στον χώρο της Ποινικής Δικαιοσύνης. Μια καλή νομοθέτηση μπορεί να συμβάλλει, για παράδειγμα, στην καλύτερη αξιοποίηση των πεπερασμένων υλικοτεχνικών και προσωπικών πόρων που ποινικού δικαιοδοτικού μηχανισμού, στον αποτελεσματικότερο περιορισμό των ευκαιριών διαφθοράς ή αυθαιρεσίας των κρατικών λειτουργών και στη σταδιακή εγκατάλειψη αρνητικών κοινωνικών προτύπων από την πλευρά των πολιτών, *ιδίως λόγω της επανοικοδόμησης της εμπιστοσύνης τους προς το κράτος*. Συνεπώς, ο ρόλος της καλής νομοθέτησης μπορεί πράγματι να είναι εξαιρετικά επωφελής.

Πως μπορεί, όμως, να βελτιώσει κανείς τη σημερινή κατάσταση; -Σε διαδικαστικό επίπεδο, απαραίτητη προϋπόθεση για μια πραγματική αλλαγή είναι η δημιουργία υποδομών μακροχρόνιου αντεγκληματικού σχεδιασμού και επιτελικής διαχρονικής παρακολούθησης της υλοποίησής του. Κάθε επιμέρους νομοθετική πρωτοβουλία, που θα εντάσσεται σ' αυτόν τον σχεδιασμό, θα πρέπει να αντλεί τη νομιμοποίησή της, μεταξύ άλλων, και από την ανάλυση των εμπειρικών, νομικών και δικαιοσυγκριτικών δεδομένων, που αφορούν την ρυθμιστέα κοινωνική ύλη. Για τον σκοπό αυτό θα πρέπει και οι εκάστοτε νομοπαρασκευαστικές επιτροπές να υποστηρίζονται από ειδικό επιστημονικό προσωπικό και να εξοπλίζονται με επαρκείς υλικοτεχνικές υποδομές⁴³. Μόνο έτσι μπορεί κανείς να προσδοκά σοβαρά ότι θα δημιουργηθούν επιτέλους και στην Ελλάδα οι προϋποθέσεις για μια μακροπρόθεσμη, τεκμηριωμένη και συνεκτική αντεγκληματική πολιτική, που θα έχει συγκεκριμένους μετρήσιμους στόχους και θα προβαίνει σε νέα νομοθέτηση μόνο όταν αυτό θα είναι πραγματικά αναγκαίο.

Σε ουσιαστικό επίπεδο, παραπέρα, απαιτείται μια σημαντική εκκαθάριση της νομοθετικής ύλης καθώς και η αποκατάσταση της αξιολογικής συνοχής εντός της ύλης που θα διατηρηθεί. Η δημιουργία νέων και σύγχρονων Κωδίκων, με παράλληλη κατάργηση των περισσότερων ειδικών ποινικών νόμων ή με μεταφορά της ύλης τους, όπου αυτό είναι σκόπιμο, εντός των βασικών Κωδίκων, αποτελεί εδώ βασική προτεραιότητα⁴⁴. Απαραίτητη είναι επίσης η μεταρρύθμιση του συστήματος ποινικών κυρώσεων⁴⁵.

ροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα. Οι σημαντικότερες αλλαγές που έφερε ο Ν 4254/2014, ΠοινΔικ 2016, 369 επ., *Καϊάφα-Γκμπάντι*, ό.π., ΠοινΧρ 2015, 650 επ.

43. Πρβλ. και *Ανδρουλάκη*, ό.π., ΠοινΧρ 2015, 562, 566.

44. Πρβλ. σε σχέση με τον ΠΚ και γενικότερα το ουσιαστικό ποινικό δίκαιο *Συμεωνίδου-Καστανίδου*, ό.π., ΠοινΧρ 2015, 482-484 («χρειαζόμαστε ... *συνολικά μια νέα ποινική νομοθεσία*»), *Πάυλου*, ό.π., ΠοινΔικ 2012, 925.

45. Βλ. *Τ. Τζαντετάκη*, Προτάσεις για ένα νέο σύστημα ποινών, ΠοινΧρ 2008, 683 επ., *την ίδια*, ό.π., *The art of Crime* (Νοέμβριος 2016), *Συμεωνίδου-Καστανίδου*, ό.π., ΠοινΧρ 2015, 485, *Πάυλου*, ό.π., ΠοινΔικ 2012, 925. Πρβλ. σχετικά με τους θεσμούς εναλλακτικής των ποινών στέρησης της ελευθερίας και *Ν. Ανδρουλάκη*, ό.π., ΠοινΧρ 2015, 562.

Ο Έλληνας νομοθέτης θα πρέπει, εξάλλου, εφεξής να ενσωματώνει κάθε νεότερη ρύθμιση στο ως άνω νέο κανονιστικό πλαίσιο, σεβόμενος τις *κεντρικές επιλογές* που θα κατοχυρώνονται εκεί⁴⁶. Μόνο έτσι θα μπορέσει να διαφυλαχθεί η σαφήνεια και η συνεκτικότητα αυτού του πλαισίου μακροπρόθεσμα και, κατ' επέκταση, να αποτραπεί ένας νέος κατακερματισμός της νομοθετικής ύλης, όπως αυτός που χαρακτηρίζει το ισχύον δίκαιο. Ιδίως σε ό,τι αφορά τις ρυθμίσεις διεθνούς ή ενωσιακής προέλευσης, αναγκαίο είναι, εξάλλου, να γίνει κατανοητό ότι η επιτυχημένη μεταφορά τους δεν σημαίνει υποχρεωτικά και την εισαγωγή ολόκληρων νέων ειδικών ποινικών νομοθετημάτων, όπως συμβαίνει κατά κανόνα σήμερα. Συχνά η μεταφορά μπορεί να επιτυγχάνεται και με λίγες απλές διατάξεις ή και χωρίς την προσθήκη οποιασδήποτε νέας διάταξης, όταν η εσωτερική έννομη τάξη καλύπτει ή υπερκαλύπτει ήδη τις σχετικές διεθνείς ή ενωσιακές απαιτήσεις⁴⁷.

Αν υπάρχει η αντίστοιχη πολιτική βούληση, οι δυνατότητες για να υλοποιηθούν τα παραπάνω υπάρχουν, ακόμη και μέσα σ' αυτή τη δύσκολη οικονομική συγκυρία που βιώνει η χώρα.

46. Η ανάγκη για τη θέσπιση νέων ποινικών ρυθμίσεων δεν μπορεί βέβαια ποτέ να αποκλειστεί. Τούτη μπορεί να πηγάζει, π.χ., από την εξέλιξη της τεχνολογίας, όταν εξαιτίας αυτής αναπτύσσονται δυνατότητες νέων τρόπων προσβολής βασικών εννόμων αγαθών, όπως λ.χ. της ιδιωτικότητας, της ανηλικότητας, της έμβιας φύσης ή της ανθρωπίνης ταυτότητας. Ακόμη, η διαρκής μεταβολή των κοινωνικοηθικών προτύπων και των πολιτικών και οικονομικών δεδομένων μπορεί να οδηγούν στην ανάδειξη και νέων (π.χ. υπερατομικών) εννόμων αγαθών, ως άξιών προστασίας, ή, και στην απομείωση της σημασίας παραδοσιακών εννόμων αγαθών, που δεν κρίνονται πλέον ως άξια ποινικής προστασίας. Παράπερα, η προϊούσα διεθνοποίηση του ποινικού δικαίου (: απότοκο, μεταξύ άλλων, της διεθνοποίησης της εγκληματικότητας, αλλά και των νέων μορφών οικονομικής και πολιτικής ένωσης επιμέρους κρατών), καθώς και οι προσπάθειες που καταβάλλονται αφενός για εναρμόνιση των εθνικών δικαίων και αφετέρου για την ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας, ενδέχεται ενίοτε να επιβάλλουν την εγκατάλειψη παλαιών εθνικών ρυθμιστικών μοντέλων και την υιοθέτηση νέων. Ωστόσο, τίποτε από τα παραπάνω δεν εμποδίζει τη διατήρηση της συνεκτικότητας του συνολικού εθνικού κανονιστικού πλαισίου, εφόσον κανείς επιδιώκει συνειδητά κάθε φορά τη *συστηματική ενσωμάτωση* των όποιων νομοθετικών πρωτοβουλιών στο προϋφιστάμενο πλαίσιο.

47. Αυτονόητο είναι, εξάλλου, ότι ακόμη και όταν απαιτούνται νομοθετικές παρεμβάσεις, αυτές δεν θα πρέπει να λαμβάνουν χώρα χωρίς συνεξέταση των δικαιοκρατικών εγγυήσεων που θέτουν το ελληνικό Σύνταγμα και άλλα διεθνή κείμενα. Όπως επισημαίνεται π.χ. ορθά (βλ. *Καϊάφα-Γκμπάντι*, ό.π., ΠoinXp 2015, 648), ακόμη και σε σχέση με το ενωσιακό δίκαιο «ούτε ο εθνικός νομοθέτης ούτε ο εφαρμοστής του δικαίου δεσμεύονται από ενωσιακές διατάξεις που υπερβαίνουν τα όρια της εκχωρημένης ειδικής ποινικής αρμοδιότητας της Ένωσης ή παραβιάζουν τις θεμελιώδεις αρχές του ποινικού δικαίου, και καθένας από αυτούς οφείλει να δρα στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του εγκαίρως για τη διαφύλαξή τους». Βλ. γενικότερα *Καϊάφα-Γκμπάντι* (επιστ. επ.), ό.π., τόμος III, σελ. 9 επ.

ISBN 978-960-622-577-2

16513